

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра фундаментальних дисциплін початкової освіти

«До захисту допускаю»
Завідувач кафедри фундаментальних
дисциплін початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Володимир КОВАЛЬЧУК
« ____ » _____ 2025 р.

Формування в учнів початкових класів умінь і навичок аргументації висловлювання

Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма *Початкова освіта*

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – Магістр початкової освіти.
Вчитель початкових класів
закладу загальної середньої освіти

Автор роботи *Коваль Марта Андріївна* _____
підпис

Науковий керівник канд. пед. н., доцент
Кравченко-Дзондза Олена Енейвна _____
підпис

Дрогобич, 2025

Захист магістерської роботи
Формування в учнів початкових класів умінь і навичок
аргументації висловлювання

(тема роботи)

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою:

_____

Коротка мотивація захисту:

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

ініціали

Дата

Голова ЕК _____

підпис

прізвище та

Секретар ЕК _____

_____

ініціали

підпис

прізвище та

АНОТАЦІЯ

Формування в учнів початкових класів умінь і навичок аргументації висловлювання

У магістерській роботі проаналізовано стан наукової розробленості проблеми формування в учнів початкових класів умінь і навичок аргументації висловлювання. Опрацьовано педагогічні й психолого-методичні джерела з проблеми дослідження; уточнено сутність поняття «аргументоване висловлювання»; визначено педагогічні умови, методи і прийоми формування в учнів початкових класів умінь та навичок аргументації висловлювань. Теоретичний аналіз дав змогу визначити педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування аргументації, а саме: використання мовленнєвих моделей і зразків; систематичне залучення учнів до проблемно-пошукових завдань; опора на наочність і життєвий досвід учнів; організація взаємодії в парах і групах; поєднання репродуктивних, частково-пошукових і творчих вправ. Проведено експериментальне дослідження, у процесі якого апробовано на практиці методи і прийоми, систему вправ і завдань, спрямованих на розвиток умінь аргументовано висловлювати власну думку.

ANNOTATION

Developing argumentation skills and abilities in primary school students.

The master's thesis analyses the state of scientific development of the problem of forming argumentation skills and abilities in primary school pupils. Pedagogical and psychological-methodological sources on the research problem were studied; the essence of the concept of 'reasoned speech' was clarified; pedagogical conditions, methods and techniques for developing argumentation skills and abilities in primary school pupils were identified. Theoretical analysis has made it possible to identify the pedagogical conditions that ensure the effective formation of argumentation, namely: the use of speech models and examples; the systematic involvement of pupils in problem-solving tasks; reliance on visual aids and the life experience of pupils; the organisation of interaction in pairs and groups; combining reproductive, problem-solving and creative exercises. An experimental study was conducted, during which methods and techniques, a system of exercises and tasks aimed at developing the ability to express one's opinion in a reasoned manner were tested in practice.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ УМІНЬ І НАВИЧОК АРГУМЕНТАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАННЯ	
1.1. Психолого-педагогічні основи розвитку мовлення, мислення та критичного судження учнів початкових класів.....	10
1.2. Сутність поняття «аргументація висловлювання» та роль у формуванні особистості учня.....	16
1.3 Роль вчителя у формуванні аргументованого мовлення учнів.....	24
1.4. Методичні підходи до навчання аргументації у початковій школі.....	28
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ УМІНЬ АРГУМЕНТАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ	
2.1. Етапи педагогічного експерименту	33
2.2 Апробація системи вправ і завдань, спрямованих на розвиток умінь аргументовано висловлювати власну думку.....	40
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	58
Додадок А	
Додадок Б	
Додадок В	
Додадок Г	
Додадок Д	

ВСТУП

Сучасна школа не лише навчає дітей читати, писати й рахувати, а й формує в них уміння мислити, висловлювати власну думку та обґрунтовувати її. Одним із важливих завдань мовно-літературної освіти є розвиток комунікативної компетентності, складовою якої виступає уміння аргументувати власні висловлювання. У молодшому шкільному віці закладаються основи логічного та критичного мислення, тому саме в цей період необхідно цілеспрямовано навчати дітей будувати зв'язні висловлювання, підкріплювати свої думки доказами, прикладами та спостереженнями. Аргументоване мовлення сприяє не лише розвитку інтелектуальної сфери, а й вихованню поваги до думки іншого, уміння вести діалог і співпрацювати. На нашу думку, навчити дитину аргументувати – це не лише про мовлення. Це про вміння чути себе, формулювати свої почуття й думки, а ще розуміти, що кожне слово має сенс. Сьогодні школа вже не обмежується передаванням знань. Вона вчить думати, шукати, порівнювати й робити власні висновки. І в цьому процесі вміння висловлюватися аргументовано стає однією з найважливіших навичок сучасного школяра.

Актуальність обраної теми зумовлена ключовими завданнями сучасної початкової освіти, яка орієнтується на розвиток компетентної, мовленнєво активної, мислячої особистості. У межах Нової української школи особлива увага приділяється формуванню комунікативної компетентності, уміння учнів висловлювати власну думку, обґрунтовувати її, аргументувати позицію та вести конструктивний діалог. Уміння аргументувати є важливою складовою мовленнєвого розвитку молодших школярів, оскільки:

- сприяє розвитку критичного мислення та культури мовленнєвої поведінки;
- формує здатність робити усвідомлений вибір і відстоювати власну позицію;
- забезпечує успішність у навчанні, адже аргументація є основою пояснення, доведення, опису й міркування;

- готує дитину до ефективної комунікації у школі та поза її межами;
- відповідає сучасним вимогам суспільства, що потребує людей із розвиненим логічним мисленням та комунікативною культурою.

Попри високу значущість умінь аргументувати, у практиці початкової школи ця складова мовленнєвого розвитку нерідко залишається недостатньо сформованою. Учні часто мають труднощі з добором аргументів, логічним їх поданням, використанням мовних засобів для переконання співрозмовника.

Це зумовлює потребу:

- у теоретичному обґрунтуванні процесу формування аргументації в початковій школі;
- у розробці ефективних методичних прийомів, вправ і завдань, які сприятимуть розвитку мовленнєвої логіки;
- у створенні системи роботи, що інтегрує мовний, мисленнєвий і комунікативний розвиток учнів.

Таким чином, актуальність дослідження визначається:

- відповідністю його проблематики компетентнісним вимогам НУШ;
- підвищеною увагою до формування комунікативних та критично-мисленнєвих умінь;
- практичною потребою початкової школи у нових педагогічних технологіях розвитку аргументованого мовлення;
- необхідністю науково обґрунтованої та методично цілісної системи з формування умінь аргументувати.

Зарубіжні та українські дослідники приділяли проблемі розвитку психолого-педагогічних та теоретико-методичних аспектів аргументації, розгляду різних способів і видів обґрунтування (К. Бредемайер, І. Данилюк, Г. Клаус, Н. Непійвода, Я. Яскевич та інші). Окрім цього, особлива увага приділяється вивченню методів та прийомів переконливого міркування, які враховують особисто-логічні, інформаційно-комунікативні засоби впливу.

Саме цими обставинами обумовлено вибір теми магістерського дослідження «Формування в учнів початкових класів умінь і навичок аргументації висловлювання».

Метою дослідження є вивчення процесу формування в учнів початкової школи уміння аргументовано висловлювати власні думки та визначення педагогічних умов, методів і прийомів формування в учнів початкових класів умінь та навичок аргументації висловлювань.

Щоб досягти поставленої мети, було визначено **такі завдання:**

- опрацювати педагогічні й психолого-методичні джерела з проблеми дослідження;
- уточнити сутність поняття «аргументоване висловлювання»;
- визначити педагогічні умови, методи і прийоми формування в учнів початкових класів умінь та навичок аргументації висловлювань;
- перевірити на практиці ефективність розроблених методичних прийомів та інтерактивних вправ.

Об'єктом дослідження є процес формування мовленнєвих умінь учнів у початковій школі, адже саме на цьому етапі життя закладаються основи мислення, спілкування й культури мовлення.

Предметом дослідження виступає методика розвитку в учнів початкової школи умінь аргументовано висловлювати власні думки, що передбачає використання спеціально підібраних вправ, завдань, дидактичних ігор, елементів дискусії та творчих ситуацій.

Під час дослідження я застосовувала такі **методи дослідження:** аналіз педагогічної літератури — вивчення праць вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували питання розвитку мовлення, аргументації та критичного мислення; педагогічне спостереження; опитування школярів і вчителів; практичний експеримент, що передбачав упровадження у навчальний процес авторських вправ та ігор, спрямованих на розвиток аргументованого мовлення; аналіз учнівських висловлювань, який дав можливість простежити

динаміку розвитку вмінь аргументувати — від коротких, емоційних відповідей до розгорнутих, логічно побудованих міркувань.

Значення магістерського дослідження. Дослідження підтвердило, що формування вмінь аргументувати — це не окремий навик, а результат системної та послідовної роботи вчителя, який створює середовище діалогу. Саме в такій атмосфері дитина вчиться мислити словами, слухати інших і поважати різні думки. Дослідження поєднує теорію і практику, спирається на сучасні психолого-педагогічні концепції.

Наукова новизна роботи полягає в тому, щоб уточнити зміст поняття «аргументація висловлювання» як складової мовленнєвої компетентності молодших школярів. У процесі дослідження ми розробили систему вправ і завдань, які сприяють розвитку цих умінь на уроках української мови, читання та курсу «Я досліджую світ».

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній розкрито педагогічні умови, за яких діти вчать не боятися висловлюватися, шукати аргументи та слухати одне одного. Це середовище доброзичливості й взаємоповаги, у якому вчитель не нав'язує відповідь, а допомагає знайти її самостійно.

Практичне значення полягає у створенні методичних матеріалів, які можна використовувати на уроках.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом доповідей та обговорень на науково-методичних семінарах і засіданнях кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Основні теоретичні положення й практичні результати дослідження викладено також у доповідях на міжнародній та університетській науково-практичних конференціях та відображені у збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific Innovation: Theoretical Insights and Practical Impacts»:

Кравченко-Дзондза О., Коваль М. Формування в учнів початкових класів умінь і навичок аргументації. *Collection of Scientific Papers with the*

Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Innovations in Science: From Theoretical Foundations to Practical Impact» (November 24-26, 2025, Antwerp, Belgium). European Open Science Space, 2025. P.302–309. URL: https://www.eoss-conf.com/wp-content/uploads/2025/11/Antwerp_Belgium_);

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ УМІНЬ І НАВИЧОК АРГУМЕНТАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

1.1. Психолого-педагогічні основи розвитку мовлення, мислення та критичного судження учнів початкових класів

Початкова школа — це надзвичайно важливий період у житті кожної дитини. Саме в цей час починає формуватися не лише система знань, а й внутрішній світ, мислення, мовлення, уява, здатність спілкуватися та висловлювати себе. На думку педагогів, саме в ці роки дитина робить перші кроки до усвідомлення себе як особистості. Вона вже не просто повторює почуте, а пробує самостійно міркувати, пояснювати, чому вважає саме так. Це перехід від безпосереднього, емоційного сприйняття світу — до більш осмисленого, зрілого бачення.

На думку педагогів, сучасне суспільство гостро потребує особистостей, здатних проявити готовність до спілкування, співпраці та досягнення взаєморозуміння зі світом. Уміння ефективно спілкуватися є ключовою компетентністю XXI століття, забезпечення успішності вирішення професійних та особистих завдань. При цьому вважається, що успіх може виражатися в умінні співрозмовників прийти до безконфліктної взаємної згоди, визначити адекватну стратегію і форму висловлення власної думки [5, 45].

Сучасні дослідження (Гавриш Н., Голуб Н., 9. Григорян Н., Дьоміна Н., Захарійчук М., Яшенкова О. та ін.) показують наявність двох суперечностей, притаманних сучасному стилю спілкування: з одного боку, невпевненість і нездатність чітко сформулювати та висловити власну думку, з іншого – агресивне спілкування, небажання сприймати та зрозуміти альтернативні точки зору, численні суперечки та неправильно зрозумілі цілі [5; 6; 9; 16; 47]. Нормальне спілкування передбачає поєднання в мовленні комунікативно-прагматичних типів висловлювань, таких як пояснення, переконання, спростування, аргументація, уточнення та ін. Слід зазначити,

що вміння переконливо переконувати є важливим і цінним для процесу спілкування; воно формується в особистості вже в дошкільний період дитинства.

Мовлення відіграє в житті учня початкових класів особливу роль. Це не лише засіб порозуміння між людьми — це спосіб мислення та взаєморозуміння. Під час спілкування, дитина вчиться вибудовувати думку, знаходити потрібні слова, слухати себе й співрозмовника. Під час уроків, коли учень намагається сформулювати свою відповідь, він не просто підбирає слова, а вчиться думати. У такі моменти мовлення і мислення переплітаються настільки тісно, що одне підтримує інше.

Молодший шкільний вік — це час, коли дитина активно спостерігає, пробує, порівнює. Спочатку мислить через дію: щось робить, експериментує, запитує «чому?». А вже потім намагається передати свої думки словами. І що частіше вона говорить, то глибше починає розмірковувати. Це своєрідне коло розвитку: чим більше здобувач освіти мислить — тим краще говорить, а чим краще говорить — тим глибше мислить.

Формування у дітей навичок аргументовано висловлюватися залежить від учителя. Саме він створює ту атмосферу, у якій учень відчувається впевнено. Якщо наставник слухає, підтримує, не перебиває і не висміює, то навіть найсором'язливіші школярі починають говорити. З часом вони не лише відповідають, а й ставлять запитання, сперечаються, намагаються довести власну думку. Такі уроки стають справжніми діалогами, у яких учні не бояться озвучити власну думку.

Формувати навички мовлення — це не просто навчити дитину правильно будувати речення. Це передусім навчити її думати, слухати інших, поважати чужі думки й водночас мати сміливість відстоювати свою. Коли в класі панує довіра і школярі відчувають, що їхня думка має значення, — вони починають говорити. Їм хочеться ділитися, ставити запитання. І тоді навчання перестає бути процесом передавання знань: воно перетворюється на живе спілкування.

Сучасний освітній простір Нової української школи прагне не лише навчити дитину читати, писати чи рахувати. Головне завдання — розвивати мислення, допомагати бачити світ ширше, порівнювати, робити власні висновки й ставити запитання [2, 6-7]. На нашу думку, саме це і є найважливішим — не дати готову відповідь, а допомогти учню знайти її самостійно.

Критичне мислення не формується миттєво — воно розвивається поступово: через спостереження, обговорення, аналіз. Під час уроків можна спостерігати, як школярі, зникаючи міркувати, починали впевненіше висловлювати власну думку. Коли навчання побудоване у формі діалогу, кожен учасник освітнього процесу має можливість самостійно висловитися, а не просто повторювати за вчителем. Саме під час розмови, у живому обговоренні, учні починають розуміти логіку речей, бачити зв'язки між подіями, шукати аргументи й робити висновки. Таку думку висловлює Р. Александер, який підкреслює, що саме діалогічне навчання є ключем до розвитку мислення, оскільки «через розмову дитина не лише висловлює думку, а й формує її у процесі взаємодії» [49, 14-18].

Мовлення завжди тісно пов'язане з емоціями. Дитина не може говорити щиро, якщо їй не цікаво або тема не близька. Тому важливо добирати приклади й ситуації, які викликають справжній інтерес. Коли учень ділиться власними почуттями — «мені було сумно», «я зрадив», «я зробив би інакше» — він вчиться розуміти себе, свої емоції та ставлення до інших. Це допомагає не лише говорити, а й аргументувати, домовлятися, співпрацювати.

Окремо потрібно наголосити про розвиток мовленнєвої самостійності. На мою думку, це один із найважливіших показників зрілості дитини. Як зазначає М. Пентилюк, уміння висловлювати власні думки, навіть простими словами, є ознакою сформованої мовленнєвої особистості [30, 10]. Ми повністю з цим погоджуємось, адже коли дитина може пояснити, чому вона так думає, вона вже робить перший крок до розвитку критичного мислення.

Розвиток мовлення, мислення й уміння міркувати — це не три окремі процеси, а один спільний шлях. Усе починається зі слова, але за словом стоїть думка, а за думкою — особистість. І коли педагог бачить у слові не просто навчальний матеріал, а можливість зрозуміти дитину, тоді школа справді стає місцем, де зростають мислячі, відкриті й щирі особистості. Щоб мовлення й мислення молодших школярів розвивалися природно й гармонійно, важливо створити у класі атмосферу, де кожне слово має вагу, а кожна думка — цінність. На нашу думку, психолого-педагогічними умовами організації діяльності учнів, яка є одним з ключових елементів процесу формування комунікативних, зокрема аргументативних умінь, є наступні:

- відносини між учнями, що об'єднуються в групу, повинні бути позитивними або нейтральними;

- групове навчання буде ефективним при організації спільної діяльності з динамікою ролей;

- необхідно розробити і послідовно пред'являти систему завдань, що створює можливість зміни рольових функцій при вирішенні кожного завдання;

- ефективність співпраці визначається можливостями обміну думками, аналізу та обговорення дій партнерів у процесі постановки та вирішення завдань;

- кожен член групи, незалежно від ролі, яку він виконує, повинен брати участь у практичній реалізації задуму;

- у групи доцільно об'єднувати учнів з різними, але досить близькими вихідними рівнями розвитку узагальнення щодо реалізованої навчальної мети. Так, наприклад, групи, що об'єднують учнів з високим і середнім рівнем узагальнення («змішані»), виявляються ефективнішими, ніж групи, що об'єднують учнів тільки з високим вихідним рівнем. Учні з низьким рівнем узагальнень (емпіричним) виявляють більший прогрес при роботі з учнями, які виявляють більш високий рівень узагальнення.

Учні початкової школи потребують не лише знань, а й простору, де можуть говорити вільно, відчувати себе почутими та впевненими у власних словах. Саме тому сучасне навчання дедалі більше є діалоговим: вчитель не лише навчає, а й спілкується з дітьми, слухає їх, обмінюється думками. Саме така взаємодія пробуджує у школярів ініціативу, самостійність і бажання висловлюватися. З часом, завдяки постійному спілкуванню, діти починають не лише говорити, а й уважно слухати одне одного, поважати іншу точку зору. Без цього неможливо розвинути критичне мислення школяра, який вчиться аналізувати, порівнювати, робити висновки, перестає мислити «як усі» й починає формулювати власну, незалежну позицію.

Мислення молодших школярів розвивається через діяльність — гру, спілкування, практичні завдання. Учні пізнають світ не через абстрактні поняття, а через дію, конкретні приклади, ситуації, які їм близькі та знайомі. Саме тому навчання має бути «живим» — наповненим досвідом, емоціями й справжніми почуттями [6, 8]. Наприклад, при обговоренні певних фільмів чи мультфільмів учні початкової школи вчать під керівництвом вчителя пояснювати авторську думку, причини вчинків героїв, робити висновки.

Не менш важливим аспектом формування умінь аргументації є спілкування педагога з учнями. Коли вчитель запитує: «А як ти думаєш?» або «Чому саме так?», молодший школяр в пошуках відповіді вчиться міркувати, сумніватися. Такі моменти пробуджують справжній інтерес і допомагають усвідомити, що навчання — це не лише засвоєння правил, а шлях до розуміння світу й самого себе.

Сучасні діти живуть у світі, де інформації дуже багато. І вже з початкової школи вони вчать розрізняти, де істинне судження, де — ні. Це перші кроки до розвитку у дитини навичок критичного мислення. Спочатку цей процес відбувається через розв'язання елементарних завдань: порівняти дві думки, знайти аргументи «за» і «проти», висловити власну думку. Такі вправи вчать не поспішати з відповіддю, а критично оцінювати, шукати логіку, оцінювати ситуацію глибше.

Як зазначає Н. Грона «тактика аргументації – це основа будь-якого переконання. Вдало дібрані факти на захист певної думки можуть мати на слухача значний вплив і сприяти досягненню мети мовця» [11, 43]. На її думку, уміння впливати на аудиторію є складником комунікативної компетентності, що є умовою успішності різних видів діяльності.

Окреме місце в розвитку мовлення й мислення посідає робота з текстами. Переказуючи прочитаний текст, школярі не просто повторюють зміст, а обдумують основну думку твору, визначають мотиви вчинків героїв, висловлюють власне ставлення до подій у творі. Коли під час обговорення учень не погоджується з думкою автора, вчителя — це означає, що він не боїться висловити власну думку. Так формується навичка мислити самостійно — одна з найцінніших якостей, яку може виховати школа.

Важливими у контексті нашого дослідження є поради психологів, які для тих, хто хоче зробити своє висловлювання більш переконливим, пропонують три поширені схеми (методи) переконання.

I схема – метод лінійного викладу раціональних аргументів.

II схема – метод порівняльних переваг.

III схема – метод мотивації, що поєднує в собі вирішення проблеми і мотивацію слухачів (вони отримують наочне уявлення про те, у чому полягає їхня вигода) [45, 475–476].

За таких обставин допомагають заняття, побудовані на діалоговій взаємодії. Учні не просто повторюють матеріал — вони спілкуються, думають, аналізують, пробують почути один одного. Формується поступово критичне мислення школяра — через порівняння, аналіз, спроби зрозуміти іншу точку зору. Дуже важливо, щоб учитель не вимагав від дітей «правильних» відповідей, а вчив мислити: ставити запитання, сумніватися, перевіряти факти. Такий підхід, на думку О. Компаній, сприяє розвитку не лише мовленнєвих умінь, а й уміння аргументовано висловлюватися, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки [17, 332].

У процесі навчання учні початкових класів вчать будувати власні судження, добирати докази, висловлювати припущення та перевіряти їх. Діалогічні ситуації, співпраця в парах і групах створюють умови, за яких дитина природно переходить від простого відтворення інформації до її осмислення та інтерпретації. Саме в таких видах діяльності закладаються основи аргументативного мовлення, що є ключовою складовою комунікативної компетентності. Важливо й те, що участь у діалозі навчає школярів не лише висловлювати власну думку, а й поважати інакші позиції, коректно реагувати на заперечення, знаходити компроміси. Таким чином формуються навички толерантного спілкування, які є необхідними для подальшого навчання та соціальної взаємодії.

Отже, сутність психолого-педагогічних основ розвитку мовлення й мислення полягає у створенні живого, людського середовища, де слово не просто звучить, а допомагає пізнавати. У таких умовах мислення стає основою усвідомленого навчання, а мовлення — інструментом розуміння світу. І саме тоді народжується найцінніше — гармонійна, допитлива, мисляча особистість, яка не боїться робити власні висновки, сумніватися й приймати відповідальні рішення.

1.2. Сутність поняття «аргументація висловлювання» та роль у формуванні особистості учня

Умовами успішного навчання за Дж. Дьюї є проблематизація навчального матеріалу, активність учнів, зв'язок навчання з життям. Одним з продуктивних методів у навчанні школярів навичкам аргументації, на наш погляд, є технологія «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» американських вчених Ч. Темпл, К. Мередіт, Д. Стілл, яка була адаптована і збагачена українськими науковцями [1, 56–59]. Використовуючи дану технологію, вчитель може допомогти учневі не тільки працювати з текстовою інформацією, але і використовувати цю інформацію для створення аргументованого мовлення (постановки і вирішення проблеми, з'ясування її

причини і наслідків, побудови логічних суджень, вироблення власної позиції щодо досліджуваної проблеми, вміння знайти альтернативи, підбір доказів і формулювання висновку). Аргументувати – це передусім уміння мислити послідовно: помічати зв'язки, робити висновки, вибудовувати думку крок за кроком і підкріплювати її доказами та прикладами. Для молодших школярів це ще й спосіб навчитися говорити впевнено, але з повагою до співрозмовника. Найбільш повно і детально, на наш погляд, це поняття розглядається О. Костенко: «Аргументація – це спосіб міркування, в процесі якого висуваються деякі положення як доказової тези; розглядаються аргументи на користь її системності та можливі протилежні аргументи; дається оцінка підставам і тезі доказу, так само як і підставам до тези спростування; спростовується антитеза, створюється переконання в істинності тези та хибності антитези» [19, 67–69].

На нашу думку, аргументація – це інтелектуально-комунікативна діяльність (процес), який побудований на виконанні комунікативних дій зі створення тексту (висловлювання) або його фрагментів, спрямованих на пояснення, доказ тієї чи іншої точки зору і на переконання комуніканта. Відповідно, аргументація може розглядатися в різних аспектах: а) як сукупність аргументів; б) як текст – результат мовленнєвої (аргументованої) діяльності (тобто аргументований текст); в) як процедуру доказу – переконання (аргументований дискурс). Як відомо, аргументоване мовлення складається з тези – твердження, що формулює доказову ідею, пропонує певне тлумачення фактів і аргументів (доводів) – тверджень, за допомогою яких обґрунтовується істинність тези і які мають доказову силу для тих, кому адресована аргументація. Для того щоб аргументація була успішною, необхідно оволодіти навичками, які співвідносяться з елементами аргументованого тексту: тезою, аргументами, способом і прийомом доказовості, висновком. О. Компаній, розглядаючи методику навчання аргументуванню, виділяє такі вміння аргументації:

- чітко формулювати тезу;

- відбирати мовні засоби, можливі мовні кліше для введення тези відповідно до тональності та стилю спілкування;
- підбирати аргументи у зв'язку з ситуацією спілкування;
- наводити аргументи згідно з логічними правилами;
- наводити розгорнуті та стислі аргументи;
- вводити аргументи в структуру тексту, використовуючи мовні стратегії (кліше), що відповідають тональності спілкування та індивідуальному стилю спілкування;
- вибирати мовні засоби для переконання опонента відповідно до ситуації спілкування;
- протистояти можливим помилкам і хитрощам при висунутті аргументів;
- вибирати спосіб доказу відповідно до комунікативного наміру, індивідуального стилю автора мовлення, ситуації спілкування;
- співвідносити обраний спосіб доказу з тезою і системою висунутих аргументів;
- підводити аргументативний текст до висновку;
- підбирати мовні засоби, в тому числі мовні стереотипи, що допомагають зробити висновок відповідно до комунікативного наміру та індивідуального стилю мовця;
- пов'язувати висновок з основною тезою [16, 88–89].

Аргументоване мовлення є найскладнішим видом висловлювання. Його складність визначається необхідністю дотримання балансу між завданнями пояснити, довести, переконати та емоційними, етичними, комунікативними правилами і нормами. Тому до змісту аргументативних умінь дітей молодшого шкільного віку входять комунікативні якості мовлення, такі як логічність, точність, виразність, доречність, які можуть слугувати підставою доказу правоти мовця і підсилюють аргументувальну функцію висловлювання [20].

Однією з умов формування аргументативних умінь в учнів початкових класів, на наш погляд, є організація змістовного, активного спілкування дорослого і дитини. Приводом для такого спілкування може слугувати пізнавально-дослідницька діяльність школярів. Початкова школа – це час, коли закладаються основи активного пізнавального ставлення до дійсності. Дитина робить самостійні відкриття, виявляє багато нового, захоплюючого, цікавого в навколишньому світі. Учні виявляють активний пізнавальний інтерес до досить широкого кола природних і соціальних об'єктів. Разом з тим у частини учнів відзначається стереотипне бачення пізнавальних дій, зниження дослідницької активності, інтелектуальна пасивність, прагнення отримати від дорослого готові відповіді на питання, що виникають. Учень може міркувати, сперечатися, спростовувати, доводити свою точку зору в активній пізнавальній діяльності. З цією метою педагог може використовувати різноманітні побутові та проблемні ситуації, що містять пізнавальні завдання, запозичувати їх з художньої та наукової літератури, з явищ і процесів навколишнього природного світу. Пізнавальна активність реалізується дітьми в спостереженнях, сенсорному обстеженні, дослідках, експериментуванні, евристичному обговоренні, розвивальних іграх, дитячих міні-проектах тощо.

Структура пошукової діяльності дуже близька за своїм змістом до аргументованого мовлення: прийняття від дорослого або самостійне висунення дітьми пізнавального завдання; аналіз його умов; висунення припущень (гіпотез) про причини явища і способи вирішення пізнавального завдання; відбір способів перевірки можливих шляхів вирішення пізнавального завдання; безпосередня перевірка обраних способів вирішення і висунутих припущень, коригування шляхів вирішення в ході діяльності; аналіз отриманих фактів і формулювання висновків; обговорення нових завдань і перспектив подальшого дослідницького пошуку [14, 34–35].

У початковій школі учні тільки починають процес формування суджень і міркувань. Вони вчать пояснювати, чому схиляються до певної думки, що

на них вплинуло, як саме вони дійшли висновку. Аргументоване висловлювання допомагає перейти від простого «мені подобається» до «мені подобається, бо...». Оце маленьке «бо» — перший справжній крок до розвитку мислення.

На думку науковців, «мовлення і аргументація є нерозривними, оскільки саме через мовлення людина виражає, обґрунтовує та захищає власні думки» [6, 7–8]. Аргументація неможлива без чіткого, логічно вибудованого висловлювання, а мовлення, у свою чергу, набуває змістовності та цілеспрямованості лише тоді, коли спирається на аргументи. У процесі мовленнєвої діяльності дитина не просто передає інформацію, а й демонструє хід власних міркувань, здатність бачити причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки та доводити їх. Завдання вчителя — не лише навчити дитину правильно будувати речення, а й мислити через слово. Недарма підкреслюється, що саме слово для є опорою мислення, шляхом пізнання світу [9, 43-46].

Завдання педагога — створити простір, у якому дитина впевнена, що її почують, вона порівнює, аналізує, робить висновки. Саме за таких умов формуються навички й уміння доводити власну думку.

Завдяки дослідженням ми виокремили таку особливість молодших школярів як вміння аргументувати інтуїтивно. Часто вони керуються емоціями, а не логікою: можуть сказати «це добре, бо я так хочу» або «це неправильно, бо мама сказала». Тому головне завдання вчителя — допомогти поступово перейти від таких емоційних висловлювань до свідомого, логічного мислення. Педагог повинен навчити дитину виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки, шукати підтвердження власним судженням, уважно слухати інших і вміти домовлятися, знаходячи спільні рішення.

Як зазначає М. С. Вашуленко, аргументоване висловлювання є не просто формою мовленнєвої діяльності, а способом розвитку логічного й критичного мислення учнів. На думку педагога, через мовлення дитина

вчиться аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, тобто думати послідовно й доказово [3, 48-51].

На думку Г. Шелехової, процес формування аргументованих висловлювань у молодших школярів має дві взаємопов'язані складові: когнітивну — що забезпечує логічну послідовність думок, і комунікативну — яка формує культуру спілкування та повагу до співрозмовника [47, 17]. Такі уміння є основою для розвитку не лише мовлення, а й мислення, оскільки дитина вчиться не механічно відтворювати матеріал, а осмислювати його через власні судження.

Окрім вмінь усної аргументації є необхідність формувати навички письмової аргументації, а саме – створення аргументативного есе. На думку науковців аргументативне есе передбачає короткий виклад основного твердження, попри це теза має бути чіткою та аргументованою, а не просто випадковою думкою. Має містити переконливі докази, оскільки, якщо ви хочете, щоб читач став на бік вашого твердження, ви повинні надати достовірні докази. У своєму есе ви повинні навести факти і статистичні дані, які показують, що ваш аргумент є найбільш обґрунтованим [1].

Ідеї науковців відображені у Концепції Нової української школи, основні принципи якої — діалог, відкритість і розвиток компетентностей [28]. Коли здобувач освіти вміє ставити запитання, шукати аргументи, пояснювати власну думку, то перестає бути просто слухачем. Він стає учасником навчання, а це і є справжня мета освіти — виховати мислячу, активну особистість. Українські науковці, серед яких Л. Варзацька, також наголошують, що формування аргументованого мовлення — це не лише розвиток логіки, а й культури спілкування [2, 55-58]. Ми повністю з цим погоджуємось, адже діти поступово вчаться слухати інших, не перебивати, спокійно висловлювати власні аргументи, не доводячи свою правоту криком чи емоціями. З часом учні переносять ці вміння й у повсякденне життя: намагаються пояснювати свої дії, обґрунтовувати рішення, розуміти себе й інших. Аргументування навчає дитину впорядковувати свої думки. Це

надзвичайно важливо в наш час, коли інформації навколо занадто багато, і навіть дорослі часто губляться в потоці фактів. Якщо школяр із дитинства звикає мислити за логікою «твердження — приклад — висновок», йому легше розуміти складні речі, аналізувати ситуації, не плутатися у суперечностях.

Сучасна школа вже давно відійшла від старої моделі, де юні учасники навчального процесу просто слухали і повторювали за вчителем. Тепер головне завдання — навчити кожного думати самостійно. Аргументація тут відіграє ключову роль, адже вона допомагає не просто погоджуватися з кимось, а розуміти, чому певна відповідь правильна або ні.

Усвідомлене мовлення сприяє розвитку емоційного інтелекту. Коли дитина пробує пояснити, що відчуває, або описати свої переживання словами, водночас вчиться висловлювати емоції культурно, без образ, із повагою до співрозмовника. Також важливим є формування поваги до чужої думки. Аргументація завжди передбачає діалог, а не суперечку. Вчитель повинен переконати учнів у тому, що головна мета дискусії — не перемога співрозмовника, а шлях до істини. Дитина усвідомлює, що думки можуть бути різними, але кожна з них має право на існування, вона поступово стає толерантною по відношенню до однокласників.

Розвиток умінь аргументації пов'язаний із формуванням особистісної зрілості. Учень, який уміє логічно мислити й обґрунтовувати власну позицію, зазвичай більш впевнений у собі. Він не боїться виступати перед класом, презентувати власні ідеї, брати участь у дискусіях, проявляє ініціативність, відкритість, налагоджує спілкування та знаходить спільну мову з іншими. Для формування такого мислення, вчитель повинен використовувати різноманітні методи — від рольових ігор до групових обговорень. Дуже ефективними є ситуаційні завдання, у процесі виконання яких учні обґрунтовують певну позицію або спільно вирішують проблеми. Наприклад, дискусія на тему «Що важливіше: правда чи дружба?» допомагає учням не просто говорити, а мислити, аналізувати, порівнювати цінності.

Такі методи перетворюють урок на живий процес спілкування, навчання стає цікавим і змістовним. Кожен має можливість висловитися, почути інших, зробити власні висновки.

Отож, уміння аргументувати власну думку поєднує три складові — мислення, мову й особистість. Без цих умінь складно не лише вчитися, а й спілкуватися у звичайному житті. Саме тому розвиток уміння обґрунтовано висловлювати власну думку є одним із головних завдань сучасної початкової школи — це фундамент, на якому формується грамотна, активна й свідома особистість, здатна не лише відтворювати знання, а й створювати нові. Зауважимо, що формування вміння аргументувати тісно пов'язане з життєвим досвідом дитини. Оскільки молодші школярі сприймають світ дуже емоційно, а їхні аргументи часто побудовані на відчуттях, завдання вчителя — допомогти зробити цей процес більш усвідомленим. Наприклад, коли учень каже: «Я люблю весну, бо гарно пахне», учитель може підштовхнути до роздумів: «А який запах тобі найбільше подобається? Що він тобі нагадує?» Так, крок за кроком, дитина переходить від етапу емоційного висловлювання до етапу аргументованого міркування.

Значну роль у формуванні навичок аргументації відіграє вчитель, а саме його особистий приклад спілкування. Коли педагог не «нав'язує» свою позицію, а пояснює її логічно, спокійно й доброзичливо, учні мають довіру до його слова. У результаті зростає внутрішня культура мовлення учнів: починають говорити уважніше, обдумано, із повагою до співрозмовника.

Також неабияку роль відіграє змістове наповнення навчальних предметів. На уроках читання учні можуть аналізуючи вчинки персонажів твору, висловлювати власну оцінку його діям, пояснювати, чому вони погоджуються або не погоджуються. На заняттях з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» учні вчаться обґрунтовувати відповіді, спираючись на спостереження, дослідження, факти. Виконуючи завдання з української мови, учні підбирають слова, які найточніше передають думку.

Головне в цьому процесі — не заучування учнями правил, а вміння мислити будувати логічну комунікацію, бачити причинно-наслідкові зв'язки й робити власні висновки. Учителю треба пам'ятати, що розвиток мовлення учня початкових класів — процес довготривалий. Поступово обґрунтування думки стає частиною внутрішнього мовлення дитини. Учні починають мислити структуровано, навіть якщо не озвучують цього вголос. Вони ніби розмірковують усередині: «Якщо я так думаю — то чому? Чим це можна підтвердити?» І саме в цей момент формується навичка критично мислити.

Коли учень навчається формувати доводити власну думку, він не просто тренує мовлення — він починає по-справжньому розуміти світ навколо себе. На мою думку, це один із найцінніших процесів у навчанні: дитина усвідомлює, що будь-яке твердження потребує аргументів, що істина не завжди одна, і що думка іншої людини може бути не менш важливою, ніж її власна. Саме так школа поступово виховує не просто учня, а майбутнього громадянина — відкритого до діалогу, здатного мислити критично та поважати різні точки зору. На нашу думку, володіння навичками аргументації сприяє формуванню важливих соціальних навичок. Учень початкових класів вчиться домовлятися, чути співрозмовника, спокійно реагувати на заперечення. Такі якості потрібні не лише в школі — вони важливі в повсякденному житті, у спілкуванні з друзями, у вирішенні конфліктів, у будь-якій командній роботі. Тому, на нашу думку, розвиток уміння аргументувати — це не просто передумова успішного навчання, а й справжня школа виховання особистості.

Варто зазначити, що цей процес вимагає систематичності й терпіння. Неможливо навчити аргументувати за один урок чи навіть за місяць. Це поступовий шлях — від простих «тому що так» до логічно побудованих міркувань. Як і будь-яка інша навичка, аргументація формується через постійну практику: через розмови, діалоги, обговорення, письмові завдання. На їхню думку науковців, саме взаємодія між учителем і учнями підвищує мотивацію дітей до навчання та сприяє розвитку критичного мислення [30].

Учень бере участь у розмові, ставить запитання, обґрунтовує власну позицію, починає мислити не за шаблоном, а творчо. І саме в цьому полягає мета сучасної педагогічної науки —зробити учня не «споживачем знань», а сформувати в ньому здатність до живого, осмисленого діалогу.

1.3 Роль вчителя у формуванні аргументованого мовлення учнів

Початкова школа — це час, коли слово вчителя має для дитини величезну силу. Педагог не лише навчає, а й виховує, надихає, формує ставлення до світу. Педагог для молодших школярів — це не просто дорослий, який «знає все», це людина, на яку хоче бути схожим школяр. Саме завдяки йому дитина вчиться не лише читати й писати, а й мислити, слухати інших, висловлювати власні думки. Я вважаю, що саме від того, яку атмосферу створює вчитель у класі, залежить комунікативно-мовленнєва поведінка учня початкових класів. Учитель у цьому процесі — не лише наставник, а й партнер. Його терпіння, такт і доброзичливість створюють атмосферу довіри, у якій кожна дитина відчуває: її думка має вагу.

При цьому важливо сконцентруватися на мовній базі здобувачів. Вчитель вчиться визначати способи включення елементів міркування в дитячі контаміновані висловлювання; способи збагачення свого мовлення доцільною лексикою з оцінним значенням, етикетні формули та вираження згоди (незгоди) в аргументації. Слід зазначити, що більшість учнів не володіє багатим словниковим запасом слів, що позначають етикетні форми вираження згоди і незгоди; демонструє традиційний набір фраз-кліше, поширених серед дітей.

Як зазначає Кучерук О., другий етап передбачає оволодіння методами навчання, які дозволяють учням розуміти структуру аргументованого висловлювання, здатність бачити протиріччя чи проблему, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висувати гіпотези, добирати відповідні аргументи тези та методи доведення [19, 78]. Найефективнішими для цього етапу виявилися завдання, які передбачали вибір учнями варіанта

структурно-функціональної моделі для оформлення висловлювання дитини; складання технологічної карти проблемної та проблемно-суперечливої ситуації; підготовка конспектів комунікативно-навчальних ситуацій; укладання системи ігор та вправ на вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, уміння бачити і висловлювати дві протилежні точки зору, що вимагають доказів чи пояснень тощо. Для багатьох педагогів професійно важливим є оволодіння проблемними методами навчання у системі початкової освіти. Саме тому потрібно створювати простір, де юний здобувач освіти відчуває, що його слова важливі, його слухають і розуміють. Розвиток мовленнєвих навичок неможливий без емоційного контакту між суб'єктами освітнього процесу. Саме атмосфера довіри й партнерства, про яку багато говорять у сучасній педагогіці, є основою розвитку комунікативної компетентності школярів [2, 7-8]. Значення має і мовлення педагога. Воно повинно бути жвавим, виразним, доброзичливим. Коли педагог говорить із теплотою, спокійно й чітко, учні мимоволі наслідують його манеру. Тому наставник — це завжди «модель зразкового мовлення». Для того, щоб розвивати в учнів мовленнєву активність і вміння аргументувати, потрібно використовувати різні форми — обговорення ситуацій, ігрові методи, колективне створення текстів, дискусії. Такі методи оптимізують навчальну діяльність. Як зазначає О. Сухомлинський, саме вчитель створює «мовленнєве середовище», у якому дитина вчиться висловлюватися вільно, але логічно [32]. Як підкреслює М. Вашуленко, мовленнєва поведінка педагога — це своєрідна демонстрація того, якою має бути мова освіченої, вихованої людини [3, 60-62]. І, на нашу думку, найцінніше — коли слово вчителя є не тільки компонентом навчального завдання, а стає частиною думок і почуттів.

Педагог у сучасній школі — це, передусім, організатор партнерства, взаємодії. Його завдання — створити умови, за яких кожен учень зможе висловитися, не боячись помилитися. Іноді достатньо простого запитання: «А як ти думаєш?», щоб учень почав розмірковувати, а не шукати “правильну”

відповідь. Це особливо помітно під час групових завдань чи рольових ігор: здобувачі освіти починають говорити «по-справжньому», щиро й упевнено. Педагог створює атмосферу, у якій навчання стає не примусом, а радістю. І саме тоді починає формуватись аргументоване, логічне й змістовне мовлення.

Як стверджує Компаній О., діяльнісний підхід у всьому різноманітті його проявів відіграє важливу роль у розвитку комплексного процесу формування навичок аргументації в учнів початкових класів, оскільки:

- 1) змістом процесу формування в дітей навичок аргументації є систематизована діяльність його суб'єктів;
- 2) діяльність суб'єктів всередині реалізації зазначеного процесу має цілеспрямований характер і визначається мотивами, плануванням і реалізацією навчальної аргументації на основі певної методики з використанням певних засобів;
- 3) формування навичок аргументації у дітей молодшого шкільного віку проходить у своєму розвитку певну послідовність етапів [16, 86].

З точки зору проблемно-комунікативного підходу, формування навичок аргументації забезпечується наявністю мотивуючої інформації, коли діяльність учнів здійснюється задля вирішення комунікативних завдань, а навчання носить характер міжсуб'єктної діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу. З урахуванням виділених умов бажано забезпечити вирішення проблем спілкування дітей за наступними етапами:

- сприйняття та розуміння проблем;
- обґрунтування можливих дій при вирішенні запропонованої задачі;
- надання дітям адекватних форм аргументації;
- обґрунтування можливих дій в проблемні ситуації;
- індивідуальні практичні дії відповідно до прийнятої моделі;
- рефлексія.

Розвиток аргументованого мовлення неможливий без теплого, довірливого емоційного середовища. Коли вихованці початкової відчують,

що їх підтримують, вони не бояться говорити, навіть якщо ще не впевнені у своїх думках. Дуже допомагають інтерактивні методи — різноманітні обговорення, «Прес-метод», ігри на вибір позиції, дебати. У початкових класах такі справи розвивають вміння не лише говорити, а й слухати, формулювати аргументи, добирати слова з повагою до думки іншого. Не менш важливо, щоб педагог подавав приклад аргументованого мовлення. Пояснюючи свій вибір словами «Я обрав це завдання, бо воно допоможе вам краще зрозуміти тему», педагог вчить школярів не боятися наводити аргументи власних рішень і дій. Поступово учні починають самі ставити запитання, висловлювати ідеї, навіть сперечатися — але з повагою.

Організація мовленнєвої діяльності в початковій школі — це створення простору, де слово має вагу. Як слушно зазначає Н. Гавриш, «справжнє навчання починається там, де учень має право на власну думку і здатний її висловити» [5, 38-40].

Щоб розвивати вміння аргументувати, учитель повинен створювати ситуації, у яких дитина може обрати, порівняти, довести. Навіть найпростіше запитання на кшталт «Яке речення звучить переконливіше?» чи «Чому ти вирішив саме так?» спонукає учня замислитися глибше. Такі завдання поступово формують у дітей звичку не просто говорити, а пояснювати свої слова, бачити зв'язок між причиною й наслідком, вчать доводити власну позицію логічно й спокійно.

Найважливіше у розвитку мовлення молодших школярів — це вміння бачити в кожному особистість. Школярі різні: хтось швидко формулює думку, а хтось потребує більше часу. Одні охоче виступають перед класом, іншим комфортніше висловлюватися в парі чи письмово. Головне завдання — не змушувати всіх говорити однаково, а підтримувати різноманітність. Саме в цьому і полягає справжня педагогічна мудрість — почути кожного й дати можливість проявитись навіть тим, хто говорить тихо. Для цього дуже доречно використовувати інтерактивні методи: «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Рольова дискусія».

Сучасні технології також допомагають зробити мовленнєву діяльність цікавішою. Інтерактивні дошки, картки, короткі відео чи онлайн-платформи типу Padlet і Jamboard дають змогу дітям аргументувати свої відповіді за допомогою зображень, схем або власних прикладів. Це не лише розвиває мислення, а й додає впевненості: коли дитина бачить, що її ідею помітили, вона охочіше висловлюється знову.

1.4. Методичні підходи до навчання аргументації у початковій школі

Розвиток уміння аргументувати в молодших школярів, на мою думку, — одне з найважливіших завдань сучасної школи. Адже аргументація — це не просто здатність логічно мислити, а вміння висловити власну думку, підкріпити її прикладами й пояснити, чому саме так. Коли дитина вчиться пояснювати, вона починає не лише говорити, а й думати. Саме тоді навчання стає усвідомленим і справжнім. У межах сучасної освіти ця компетентність набуває особливого значення, адже вона формує критичне мислення, комунікативні навички та самостійність. Але навчити школяра аргументувати — це не тільки дати правило. Це створити умови, у яких він зможе висловитись, почути інших, знайти приклади, довести власну позицію. Переконана, що це можливо лише через живе спілкування, ігрові завдання, обговорення — усе те, що викликає в дітей щире зацікавлення.

- Навчання аргументації висловлювання доцільно починати з опорою на наочний матеріал або предметні дії, поступово переходячи до завдань на вербальній основі. Для цього можна використовувати такі вправи: вибудовування серії сюжетних картинок у певній послідовності відповідно до сюжету та пояснення своїх дій;
- виділення нелогічних ситуацій, зображених на картинці, з поясненням: буває чи не буває в дійсності;
- класифікація картинок за родами (видами), змістом в іграх «Забери зайве» та аргументація своїх дій;

- обговорення героя літературного твору з виділенням позитивних і негативних якостей особистості, вчинків і їх мотивів;
- складання висловлювань міркувань на задану тему: «Чому я люблю осінь», «Для чого ми вчимося», «Кого можна назвати другом» та ін.

Важливий напрям — комунікативно-діяльнісний підхід. Його суть полягає в тому, щоб дитина не повторювала готові фрази, а формулювала власні думки, порівнювала їх, робила висновки. Ефективно працюють рольові ігри, міні-дискусії, невеликі творчі завдання, коли учень має обґрунтувати свою позицію, а потім почути думку інших. У таких ситуаціях формується навичка не лише говорити, а й слухати, домовлятися, логічно мислити. Гра створює природне, комфортне середовище для розвитку мовлення. Саме під час гри легше висловлювати свої думки, немає страху помилитися, а також легше знайти слова для пояснення власної позиції. Наприклад, гра «Захисти героя», у якій кожен обирає літературного персонажа та аргументує його вчинок, чудово формує не лише логічне, а й емоційне мислення, емпатію, вміння бачити ситуацію з різних боків.

Одним із найдієвіших способів розвитку аргументаційних умінь є поступове ускладнення завдань. Спочатку школярам пропонують прості запитання на зразок: «Чому ти так думаєш?», «Що тебе переконало?», а згодом переходять до складніших — довести правильність дії героя, знайти приклад чи контраргумент.

Ще одним ефективним методом є створення мовленнєвих ситуацій, у яких всі мають можливість висловити власну позицію чи відстояти її. Наприклад, педагог може запропонувати теми для обговорення: «Чи можна ображати когось словами?» або «Чому важливо допомагати іншим?». Спочатку діти відповідають коротко, а потім педагог спонукає їх пояснити: «Чому ти так вважаєш?», «Що тебе переконало?». Такі розмови допомагають учням не лише висловлювати думку, а й осмислювати її, пов'язуючи зі своїм життєвим досвідом. У процесі таких обговорень діти вчаться добирати

аргументи природно, без примусу, а також формують власну систему цінностей.

Дуже корисним прийомом є «ланцюжок доказів». Його сенс у тому, що один учень висловлює думку, наступний її продовжує або уточнює, а ще один погоджується чи наводить приклад. У результаті формується жива дискусія, у якій кожен має можливість долучитися.

Особливу роль у формуванні мовленнєвих навичок відіграють рольові ігри та міні-дебати. Молодші школярі дуже люблять перевтілюватися, тому завдання на зразок «Я — герой казки» викликають ширий інтерес. Наприклад, один учень може бути Колобком, який пояснює, чому він утік, а інший — Вовком, який виправдовується перед Червоною Шапочною. Такі ситуації не лише розвивають уміння аргументувати, а й навчають бачити мотиви поведінки, співпереживати, розуміти іншу точку зору.

Метод «Обери позицію». Учитель зачитує твердження — наприклад: «Домашні завдання — це цікаво» — і пропонує дітям визначитися, чи згодні вони з ним, чи ні. Потім кожен пояснює, чому обрав саме цю позицію. Це не просто вправа, а спосіб розвинути критичне мислення, логічність і вміння вести спокійну, аргументовану розмову навіть у випадку розбіжностей.

Висунення гіпотез, обговорення, перевірка припущень, аргументування власної точки зору можливе при організації пізнавально-дослідницької діяльності з використанням художньої літератури. Попередньо педагог відбирає твори з цікавим сюжетом, в якому присутня певна загадка, інтрига, недомовленість. Це і є мотивація дослідження. Діти включаються в сюжет і з першої хвилини обмірковують способи порятунку героя, розгадки таємниці, виправлення чиєїсь помилки, відновлення справедливості тощо. Перервавши читання тексту на певному моменті, педагог організовує обговорення з дітьми, висунення і перевірку висунутих гіпотез. Наприклад, під час читання оповідання педагог може поставити такі питання для обговорення: «Чи повинен був образитися герой і заплакати? Доведіть, так це чи ні. Що він повинен був зробити, щоб перевірити, чи порівну ягід?» тощо. Також

важливими є творчі завдання, які спонукають використовувати аргументи з власного досвіду. Це можуть бути короткі розповіді або «усні есе» на теми: «Мій улюблений герой і чому я його поважаю», «Чому чесність — важлива риса людини», «Що допомагає людям жити дружно». Такі завдання розвивають не лише мовлення, а й емоційну чутливість, допомагають дітям усвідомити власні переконання та навчитися їх обґрунтовувати. Саме через такі прості справи молодші школярі поступово опановують мистецтво аргументації.

Важливу роль відіграє читання та робота з текстом. У початковій школі діти ще не мислять абстрактно, тому їм легше зрозуміти аргументи через конкретні приклади. Ми зауважили, що після читання казки учні починають активно міркувати: «А чому герой так зробив?», «А чи був він правий?», «А що б я зробив на його місці?». І саме в процесі міркування дитина починає помічати, що кожен учинок має причину, а кожне слово — наслідок.

Важливо поєднувати традиційні та сучасні методи навчання. Коли учасники навчального процесу не просто відповідають на запитання, а створюють короткі презентації, малюють мініпостери чи навіть знімають короткі відео, — це зовсім інший рівень зацікавленості. Як зазначає М. Пентиліук, школа повинна не просто «навчати говорити», а допомагати дитині самовиражатися, поєднуючи класичні методи з новими формами роботи [29, 72-75]. Важливо створити в класі атмосферу довіри й підтримки.

Формування обґрунтованого мовлення — це щоденна звичка мислити й висловлювати свої думки. Учні початкової школи не вміють аргументувати одразу — цьому потрібно навчати поступово, через ігри, обговорення, спільні історії. І головне — не нав'язувати «правильні» відповіді. Педагог має навчити учня, що істина народжується у спілкуванні. Отже, вважаємо, що навчати аргументації можна тоді, коли слово стає для дитини відкриттям, коли вона не відповідає «бо треба», а має що сказати. Це, мабуть, і є справжня ціль педагога — навчити учня відчувати задоволення від

спілкування, від того, що його думка важлива, а кожен аргумент — це крок до розуміння світу й самого себе.

Окремо хочу наголосити на зв'язку аргументації з емоційним інтелектом. Особистість, яка вміє пояснювати свої почуття словами, краще розуміє себе й інших. Вона вчиться не просто відповідати, а співпереживати. У таких ситуаціях аргументація перестає бути сухим тренуванням логіки — вона перетворюється на справжній діалог, наповнений емоціями, сенсом і людським теплом. Саме така атмосфера виховує не лише мислячу, а й чутливу, добру особистість.

На нашу думку, аргументація – це інтелектуально-комунікативна діяльність (процес), який побудований на виконанні комунікативних дій зі створення тексту (висловлювання) або його фрагментів, спрямованих на пояснення, доказ тієї чи іншої точки зору і на переконання комуніканта. Формування уміння аргументувати неможливе без створення на уроці атмосфери довіри та взаємоповаги. Якщо учень відчуває, що його думка важлива, він починає говорити впевненіше й вільніше. У цьому процесі надзвичайно важлива роль учителя, який підтримує, а не виправляє, слухає, а не перебиває. Тільки тоді дитина вчиться мислити самостійно, не боячись помилки. На нашу думку, важливо поєднувати традиційні та новітні технології, адже формування аргументованого мовлення — це не окремий етап, а тривалий процес, який потребує системності. Важливо поступово ускладнювати завдання, стимулюючи учнів мислити дедалі глибше.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ УМІНЬ АРГУМЕНТАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ

2.1. Етапи педагогічного експерименту

Експериментальне навчання відбувалося у початковій школі у класі. Навчається 22 учні: 13 дівчат і 9 хлопців. Серед них — один хлопчик, який здобуває освіта за інклюзивною формою навчання. Проводились уроки з трьох предметів: української мови та читання, математики й інтегрованого курсу «Я досліджую світ». У роботі використовувала сучасні підручники, рекомендовані Міністерство освіти і науки :

- М. Чабайовська, Н. Омельченко, В. Синишник «Українська мова та читання», 3 клас, частина 1;
- Н. Листопад «Математика», 3 клас, частина 1;
- О. Волощенко, О. Козак, Г. Остапенко «Я досліджую світ», 3 клас, част. 1.

Мета експерименту – визначити ефективні методи й прийоми, які сприяють формуванню в учнів початкової школи уміння обґрунтовувати свої думки, наводити докази, пояснювати причини та робити висновки.

Підготовка до організації педагогічного дослідження вимагала ретельної роботи. Було проаналізовано Типові освітні програми Нової української школи. Використовувався «Порадник для вчителя» за редакцією Н. Бібік . Головною метою експериментального навчання було: з'ясувати, як розвиток умінь аргументовано висловлювати власну думку впливає на пізнавальну активність учнів молодшого шкільного віку. Основне завдання полягало у створенні умов, завдяки яким учні самостійно шукають відповіді, висловлюють припущення та обґрунтовують власні міркування. Під час мого педагогічного досвіду були використані методи: спостереження, бесіди, практичні вправи, групова робота, самоаналіз.

Загалом педагогічний експеримент проходив у три етапи:

- 1) Констатувальний етап –діагностика початкового рівня:
  - прості письмові/усні висловлювання за малюнком;

- бесіда за запитанням: «Чому ти так думаєш?»;
- завдання на вибір аргументу серед кількох варіантів.

2) Формувальний етап – використання спеціальних методик:

- Вправи на доповнення думки:
  - «Я думаю... тому що...»
  - «Моя причина така...»
- Робота з ілюстраціями: доведення вибору персонажа, події чи дії.
- Мовленнєві ситуації:
  - «Переконай друга взяти участь у конкурсі»
  - «Поясни, чому цей казковий герой вчинив правильно».
- Настільні та рольові ігри: «Адвокат героя», «Прес-конференція», «Дискусійне коло».
- Структуровані моделі:
  - «Твердження → Доказ → Висновок»
  - «Проблема → Причина → Рішення».

3) Контрольний етап

- Повторна діагностика.
- Порівняння результатів експериментального й контрольного класів.
- Аналіз якісних змін: повнота висловлювання, наявність причинно-наслідкових зв'язків, логічність, послідовність.

1. Завдання за малюнком (усне або письмове)

Інструкція: Розглянь малюнок. Відповідай на запитання повним міркуванням з аргументом.

Текст до ілюстрації (без малюнка — адаптовано як опис):

На галявині діти саджають молоде дерево. Один хлопчик тримає лійку з водою, двоє дівчат засипають коріння землею, ще один хлопчик прибирає сміття поруч.

Запитання:

1. Як ти вважаєш, що роблять діти на малюнку? Чому ти так думаєш?

2. Чому, на твою думку, важливо саджати дерева? Наведи хоча б один аргумент.
3. Чому ти вважаєш, що діти працюють разом? Що на малюнку це підтверджує?

2. Завдання «Доведи свою думку»

Текст: Прочитай твердження і поясни, чи погоджуєшся ти з ним.

«Книжки корисніші за мультфільми».

Завдання:

- Чи згоден/згодна ти з цим висловлюванням?
- Наведи два аргументи, які підтверджують твою думку.

(Важливо: учень може погоджуватися або не погоджуватися — оцінюється логічність аргументів.)

3. Завдання «Хто має рацію?»

Текстова ситуація:

Катруся каже: «У школі найважливіше — добре вчитися, щоб багато знати».

А Максим каже: «У школі найважливіше — мати друзів, бо тоді цікавіше».

Завдання:

1. З ким ти більше погоджуєшся?
2. Поясни чому.
3. Наведи один приклад, який підтверджує твою думку.
4. Завдання на розпізнавання факту й думки

Текст: Прочитай три висловлювання:

Сонце — це зірка.

На осінь найбільш гарна погода.

Клен скидає листя восени.

Завдання:

Знайди факти.

Знайди думку, поясни, чому це думка.

5. Завдання «Проблема – причина – рішення»

Текстова ситуація: У класі часто губляться олівці та гумки. Учні не можуть знайти свої речі на перерві.

Завдання: Назви проблему.

Припусти можливу причину.

Запропонуй рішення та поясни, чому воно допоможе.

6. Завдання «Закінчи міркування» (письмове)

Початок тексту: Я вважаю, що допомагати іншим — це важливо.

Це потрібно тому, що...

Завдання:

Продовжи текст так, щоб у ньому були:

- аргумент,
- приклад,
- висновок.

7. Міні-твір (для 3–4 класу)

Тема: «Чому я вважаю, що слід берегти природу»

Обсяг: 4–6 речень

Вимоги: у тексті мають бути

- твердження,
- 2 аргументи,
- висновок.

На уроці читання казки Наталі Забіли «Білочка-мандрівниця» учням пропонувалося охарактеризувати головного героя та пояснити, чому саме він їм сподобався чи ні. Відповіді учнів були дуже різними:

«Мені сподобалась білочка, бо вона хоробра і не боялась мандрувати сама»,
«Мені сподобалась білочка, бо вона допомагала всім, навіть коли сама втомилась», «Я б так не пішов, бо ліс страшний», «Мені сподобалась білочка, бо у неї гарний рудий хвіст».

Ми визначили такі критерії оцінювання сформованості аргументації

Змістовність (чи є значима думка).

Логічність і послідовність.

Аргументованість (наявність 1–2 доказів або прикладів).

Самостійність міркування.

Коректність мовлення (вікова норма). Аналіз відповідей дозволив виявити три рівні аргументованості:

- високий — дитина наводить чітку тезу, яка є аргументом,
- середній — дитина аргументує емоційно, але не завжди логічно;
- низький — дитина не вміє аргументувати, повторює сюжет або описує героя без пояснення.

Таблиця 2.1

Результати діагностичного завдання «Чому тобі сподобався герой?» (урок за казкою «Білочка-мандрівниця») (див. додаток А)

Рівень уміння аргументувати	Характеристика відповідей учнів	Кількість учнів	Відсоток
Низький	Відповідь описова, без пояснення («у неї гарний хвіст», «бо вона в казці»)	7	31,8 %
Середній	Відповідь емоційна, але без чіткої аргументації («мені вона просто подобається», «вона гарна»)	10	45,5 %
Високий	Дають логічне пояснення з прикладом, роблять висновок («бо вона хоробра, допомагала іншим»)	5	22,7 %

Отже, результати показали, що більшість учнів (45,5 %) перебувають на середньому рівні аргументації: вони вміють емоційно відгукуватися на текст, але не завжди можуть логічно обґрунтувати власну думку. Понад третина (31,8 %) демонструє високий рівень — у їхніх відповідях є чіткі причини,

логічні зв'язки та приклади. Низький рівень (22,7 %) засвідчив потребу у додатковій роботі над умінням пояснювати власні враження, а не лише описувати героя.

На уроках математики особливо дієвим виявився метод проблемного запитання. А саме питання : «Чому саме так розв'язано приклад?» або «Як можна інакше дійти до тієї ж відповіді?» спонукали дітей до роздумів, пошуку різних способів розв'язання та порівняння варіантів. Найбільші зміни спостерігалися у тих учнів, що спочатку соромилися відповідати, а наприкінці навчання вміли давати власні пояснення — «бо це схоже на попередній приклад» або «так легше запам'ятати».

На уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» ми проводили з учнями спостереження за природою та невеликі експерименти, що формувало насамперед уміння пояснювати явища навколишнього середовища, робити висновки й аргументувати свої думки. Разом досліджували, як розтає лід, що змінюється у природі після дощу, як поводить ся світло, коли проходить крізь воду. Після кожного спостереження потрібно було пояснити, як будувати відповідь, намагаючись довести власну думку. Відповіді учнів були образними, з кожним заняттям їхні аргументи ставали впевненішими та більш змістовними. Ось кілька висловлювань, які запам'яталися мені найбільше:

«Лід тане, бо сонце його гріє, як мама гріє мене, коли я замерз.»

«Після дощу все блищить, бо небо хоче показати, що воно гарне навіть тоді, коли плаче.»

«Світло у воді танцює, бо вода не дає йому бігти прямо.»

«Краплі падають вниз, бо вони важчі за повітря — як я, коли стрибаю з дивана.»

«Коли сонце гріє калюжу, вода втікає в небо, щоб там знову стати дощем — це її подорож.»

«Лід розтане, бо він хоче бути водою — так йому легше рухатися.»

Такі прості, але глибокі висловлювання доводять, що навіть у молодшому шкільному віці учні здатні мислити логічно, робити припущення й аргументувати свої висновки. Педагог звертала увагу на те, як діти реагують на висловлювання.

Урок української мови у 3 класі, на якому вивчали вірш Марійки Підгірянки «Прийшла осінь». Спочатку третьокласники описували, що бачать на малюнку, але поступово почали розмірковувати над змістом, обговорювати, чому поетеса називає осінь «мальовничою» і що саме допомагає це відчути.

Щоб з'ясувати рівень сформованості в учнів уміння аргументувати власні думки, я провела невелике усне опитування. Учням 3-го класу було поставлено запитання: «Чому осінь називається мальовничою?», «Що саме робить її такою?», «Як ти відчуваєш осінь?». Відповіді дітей виявилися різноманітними — від коротких емоційних висловів до обґрунтованих логічних суджень. На основі цих відповідей було складено узагальнену таблицю, де відображено рівні сформованості вміння аргументації учнів 3 класу у відсотковому співвідношенні (див. таблицю).

Таблиця 2.2

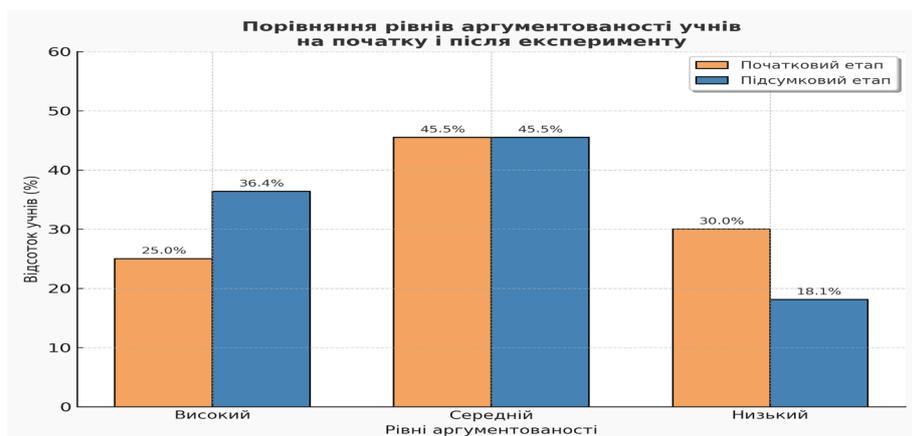
Рівень аргументованості	Кількість учнів	Відсоток
Високий	8	36,4 %
Середній	10	45,5 %
Низький	4	18,1 %

Проаналізувавши відповіді учнів після другого завдання, можемо зауважити, що результати стали помітно кращими. Третьюокласники почали висловлюватися впевненіше, пояснювали свою думку, наводячи аргументативні речення, і вживали слова «тому що», «по-перше», «я думаю, що...». Збільшилася кількість учнів із середнім і високим рівнем аргументації, Кожен етап мав свою логіку, але найціннішим став досвід

живого спілкування, оскільки ніякі підручники не навчають того, чого навчить педагог у процесі живого діалогу.

Найцікавіше було спостерігати, як поступово змінювалось мовлення учнів 3 класу. На початку дослідження відповіді учнів були короткі, невпевнені, а наприкінці експерименту у відповідях учні використовували логічні зв'язки й тези-аргументи. Порівняльна діаграма відображає динаміку зростання рівнів сформованості умінь аргументувати.

Діаграма 2.3

Атмосфера в класі теж змінилася. Учні слухали одне одного уважніше, не перебивали, поважали чужу думку. Іноді навіть між ними виникали справжні міні-дебати, але без образ, із гумором і повагою. Особливо зворушливими були моменти, коли школярі підтримували однокласників, які були нерішучими і не могли висловитись.

Підсумок експерименту: розвиток аргументованого мовлення можливий лише за умов дотримання у класі взаємоповаги, щирості й підтримки. Кожен учень відчуває, що його думку не просто чують, а цінують — він вчиться мислити, говорити й діяти усвідомлено.

2.2 Апробація системи вправ і завдань, спрямованих на розвиток умінь аргументовано висловлювати власну думку

У плануванні уроків ми спиралася на принципи Нової української школи, за яких учень — активний учасник освітнього процесу, а не

пасивний слухач. Тому на кожному занятті були ситуації, які спонукали всіх говорити, доводити, переконувати, а іноді — й дискутувати. Особливо увага була спрямована на те, щоб діти відчували, що їхні думки важливі.

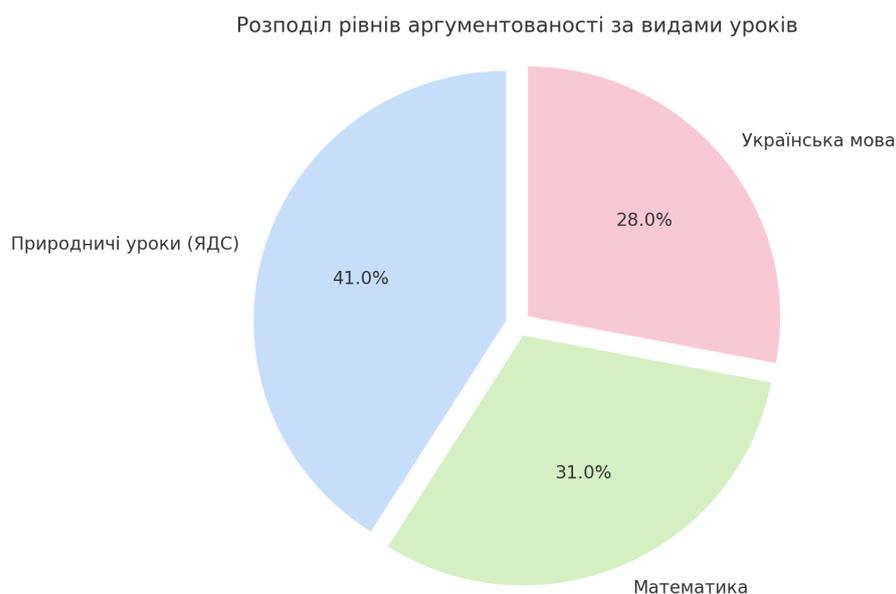
Уроки української мови та читання давали змогу розвивати мовлення, тренувати вміння будувати зв'язні й аргументовані висловлювання. На одному з уроків читання ми працювали з оповіданням В. Сухомлинського «Добре слово». Після прочитання я запитала: «Чому головний герой змінив свою поведінку?» Відповіді були різні: «Бо його похвалили», «Тому що, він зрозумів, що образив», «Я думаю, він захотів бути кращим». Але головне — кожен школяр намагався пояснити, чому саме так думає. І це вже був перший крок до розвитку аргументації.

Уроки математики. Саме тут учасники навчального процесу вчилися мислити послідовно, доводити власні висновки логічно. Під час теми «Множення і ділення» учні не тільки розв'язати задачу, а аргументували свої дії. Продуктивними стосовно проблеми дослідження були уроки інтегрованого курсу «Я досліджую світ». У процесі відтворення навчальної інформації учні спостерігали, досліджували. Урок на тему «Вода всюди», ми провели у формі невеликого дослідження: «Де ви бачили воду сьогодні?». Учні відповідали: «У склянці!», «На вікні — там краплі!», «У калюжі біля школи!», з цього моменту починалося пізнання. Я запропонувала провести невеличкий експеримент: налити воду в три склянки — одну поставити на підвіконня, іншу — в холодильник, а третю — нагріти. Спостерігаючи за змінами стану води, учні аргументували відповіді: «У холодильнику вона стала льодом, бо холодно», «На плиті вона закипіла, бо тепло». Коли я запитала: «А що відбулося насправді?», учено В. відповів: «По-перше, вода може бути різною — і рідкою, і твердою, і парою, бо температура змінює її». Ця відповідь стала відкриттям для інших учнів.

Далі учні працювали в групах. Кожна група виконувала завдання, яке передбачало аргументувати фразу «вода всюди». Одні малювали малюнки з дощем, морем і парою, інші шукали предмети в класі, де є вода — акваріум,

вазон, чайник. Коли діти презентували власні судження, вони говорили: «Ми довели, що вода є навіть у нас самих, бо без неї не можна жити». У підсумку ми створили аргументовану тезу, яку учні записали в зошити: «Вода — це диво природи, яке може бути різним, але завжди є необхідним для життя».

Для узагальнення результатів створили діаграму «Розподіл рівнів сформованих навичок аргументації за видами уроків».

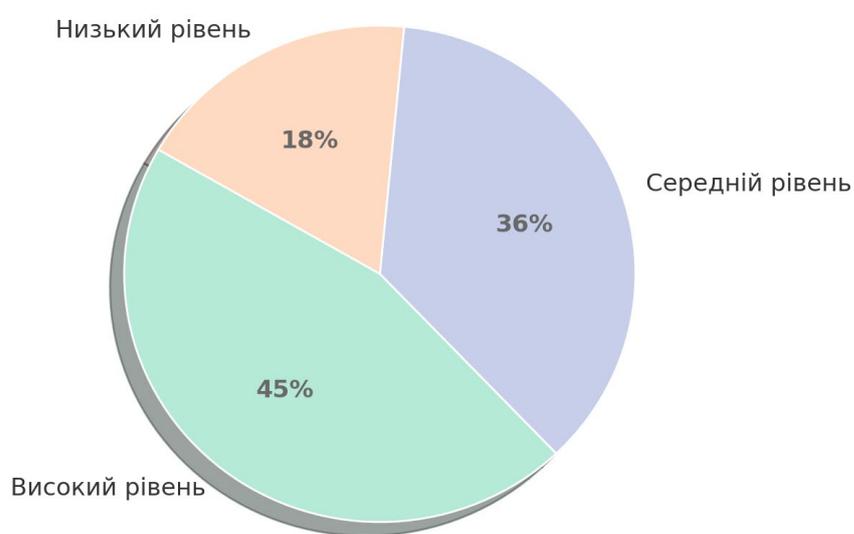

Діаграма 2.5

Отож, найвищі показники аргументованого мовлення спостерігаються на уроках інтегрованого курсу ЯДС (41%), де учні, окрім проведення спостережень, згодом їх обговорюють, аргументуючи свої тези. Деяко нижчі результати показали на уроках математики (31%), а найменший рівень — на уроках української мови (28%), що пов'язано з відтворюваним характером діяльності.

Для урізноманітнення діяльності учня початкових класів ми почергово проводили індивідуальну, групову та парну роботу. Наприклад, під час виконання вправи «Поясни товаришеві» один школяр мав розповісти іншому, як він розв'язав задачу чи зробив висновок. Це формувало навичку говорити просто, зрозуміло й логічно. Коли пролунало питання: «Що для вас найважливіше на уроці?» — більшість відповіла: «Коли можна сказати свою думку і тебе слухають». І це, мабуть, найкраща оцінка діяльності педагога.

Отже, уміння аргументовано висловлювати власну думку — це не просто результат навчання, а тривалий процес розвитку мислення й мовлення. Його неможливо передати готовою формулою чи правилом — дитина має пройти цей шлях самостійно. Поступово, через спостереження, обговорення та власні відкриття, учень починає розуміти логіку доведення. І саме тоді формується справжня здатність не лише говорити, а й переконливо обґрунтовувати свою позицію. Однією із найулюбленіших вправ стала «Ланцюжок думок». Ми обирали різні теми для обговорення, наприклад «Чому потрібно берегти природу», і кожен учень додавав по одному реченню, продовжуючи думку свого товариша. Іноді висловлювання звучали кумедно, але завжди були щирими та доброзичливими. Це стало чудовим прикладом того, як зі спільної роботи народжується спільна ідея. Усі відповіді дітей занотувались в таблицю, яку можна переглянути у Додатку Г, а для наочності створили діаграму, на основі отриманих відповідей.

Діаграма 2.5

Як видно з діаграми, з кожним заняттям учні все впевненіше висловлюють і аргументують власні думки. Відсоток високого та середнього рівня аргументованості поступово зростає, тоді як кількість дітей із низьким рівнем зменшується. Це свідчить про позитивну динаміку розвитку мовленнєвих умінь і про те, що обрані методи роботи дають відчутні результати.

Метод «рольових ігор» застосовувався на уроках читання: учні перевтілювалися в персонажів казок, а головним завданням було не просто відтворити текст, а пояснити вчинки героїв. Під час такої роботи вони вчилися розуміти мотиви, аргументувати, висловлювати емоції словами. Навчання ставало живим театром думок.

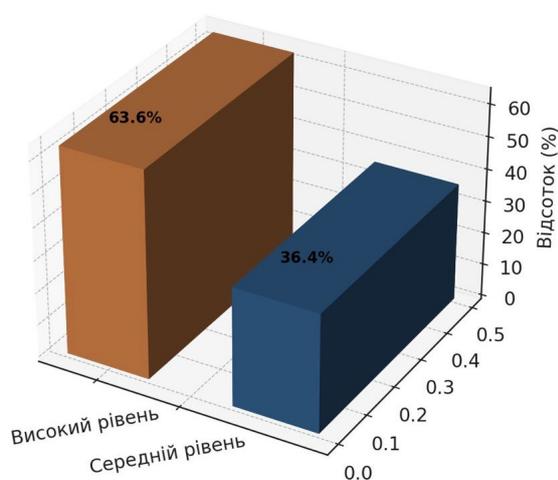
На уроках математики дуже цікавим була цікавою вправа «Вчитель на одну хвилину». Після пояснення нового матеріалу вчителем кожен учень пояснював правило або задачу. Цей метод сприяв оптимізації навчання. Не менш важливим був творча вправа «Карта доброти», за допомогою якої учні висловлювали свої думки про доброту, щирість і любов, аргументуючи їх простими життєвими прикладами. Кожен з них поділився своїм баченням, що таке доброта, ми всі ці висловлювання записали та яскраво оформили. Після цього відбулася дискусія, під час якої діти висловлювали власні думки, дискутували, наводили приклади з життя. Ми разом міркували, чому важливо залишатися добрим саме тепер, у такий складний для нас час. Цей вид роботи допоміг дітям розвинути навички логічного мовлення, уміння пояснювати власну позицію, а також виховав у них співчуття та позитивне ставлення до оточення (див. додаток Г).

Важливою частиною активного навчання стала рефлексія. Наприкінці уроків учні відповідали на питання: “Що сьогодні було для тебе найцікавішим?” або “Що ти зрозумів по-новому?”. Відповіді були щирими, іноді навіть несподіваними. Учні відповіли: “Я зрозумів, що помилятися — це не страшно, бо потім знаходиш правильну відповідь”. Саме такі моменти доводять, що навчання — це не лише знання, а й шлях до розуміння себе. Творчі методи — це не просто педагогічні прийоми, а шлях до формування вільної, мислячої особистості. Вони вчать дітей бути собою, сприймати інших, мислити логічно. Інтерактивність і творчість перетворюють учителя на провідника, а дітей — на справжніх дослідників світу. І саме це мета Нової української школи — навчати через відкриття, діалог і серце.

Під час колективних обговорень учні вчилися не перебивати, уважно слухати, дякувати. Це формувало в них не лише мовленнєву, а й соціальну культуру. Коли клас перетворюється на спільноту, навчання набуває зовсім іншого сенсу. Учні були авторами діалогічного мовлення. Часто після уроку вони підходили й продовжували обговорення. Їхні запитання свідчили про справжній інтерес, а не про формальне виконання завдання. Це було найкращим показником ефективності навчання. У результаті експерименту ми зауважили, що аргументоване мовлення стало для учнів не тільки завданням, а й увійшло в повсякденне мовлення. Учні почали з цікавістю брати участь у колективних обговореннях, не боялися висловити власну думку, навіть якщо вона відрізнялася від більшості. Це свідчило про зростання впевненості у собі.

Наприкінці експериментального навчання було організовано гру «Коробка мрій». Учні з вчителем утворили коло, і кожен по черзі брав у руки невелику коробку, у яку поклав свою мрію — подумки або записану на аркуші. Потім кожен розповідав, про що саме мріє і чому. Діти говорили з такою щирістю, що ці відповіді стали не просто частиною завдання, а справжнім відображенням їхнього внутрішнього світу.

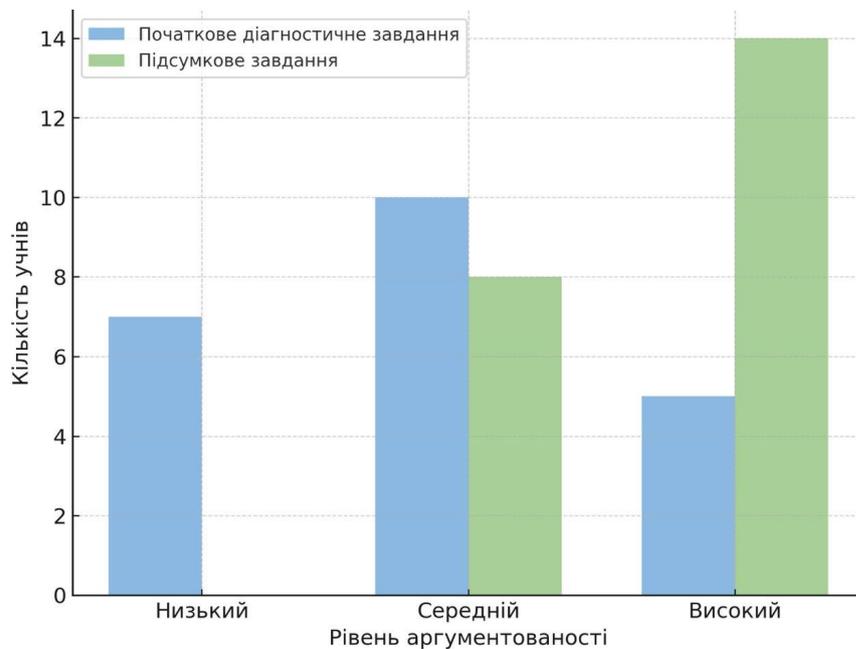
Діаграма 2.6

Результат – зміни у рівнях розвитку мовлення. Усі учні розподілилися між високим і середнім рівнями. Така позитивна динаміка довела ефективність використаних методів, адже кожна дитина навчилася не лише мріяти, а й пояснювати свої почуття та думки словами, які подано у додатку Д. На діаграмі можна побачити, що 63,6 % учнів продемонстрували високий рівень аргументованості, а 36,4 % — середній рівень. Таким чином, гра «Коробка мрій» стала не просто творчим завданням, а ще й чудовим способом перевірити сформованість умінь аргументовано висловлювати власні думки у відсотковому співвідношенні.

Роль педагога у цьому навчанні — не контролювати, а спрямовувати. Юним вихованцям потрібно не стільки підказати правильну відповідь, скільки допомогти знайти її самостійно. Аналізуючи результати, ми зробили висновок, що формування аргументованого висловлювання — це не разовий процес, а поступовий шлях, який потребує терпіння, системності та довіри. У цьому процесі особливо важливо, щоб дитина розуміла логіку власних думок, а не лише повторювала готові формули. Інтерактивні та творчі методи найкраще стимулюють розвиток мислення учня початкової школи. Для узагальнення результатів було створено порівняльну діаграму, яка відображає зміни рівнів аргументованості учнів між етапами дослідження.

Діаграма 2.7

Як бачимо, низький рівень повністю зник, адже всі учні, які раніше належали до цієї групи, підвищили свій результат до середнього. Водночас кількість учнів із високим рівнем навичок аргументації зросла майже втричі, що свідчить про ефективність методики. В учнів збагатився словник, вони почали використовувати нові слова. Вони навчилися не лише правильно будувати речення, а й надавати їм емоційного забарвлення.

У процесі педагогічного експерименту, спрямованого на формування в учнів початкових класів умінь і навичок аргументації висловлювання, було встановлено:

1. Початковий рівень умінь аргументації у більшості учнів початкових класів характеризувався фрагментарністю висловлювань, труднощами у доборі аргументів, невмінням обґрунтовувати власні судження. Значна частина учнів на констатувальному етапі замінювала аргументи описами або повторенням твердження.

2. Запропонована система вправ (вправи на формування причинно-наслідкових зв'язків, рольові ситуації, структуровані моделі «твердження – доказ – висновок», завдання за малюнками, міні-дискусії, робота з фактами та думками) виявилася ефективною для розвитку логічного мовлення та вміння дітей пояснювати власну позицію.

3. Поступові зміни в мовленнєвій діяльності учнів початкових класів проявилися через:

- збільшення кількості аргументів у відповідях;
- появу логічної послідовності: твердження → обґрунтування →

висновок;

- уміння добирати приклади, що підтверджують думку;
- підвищення мовленнєвої самостійності й упевненості у висловленнях.

4. Навчальні ситуації співпраці (групові обговорення, «коло аргументів», рольові ігри) посприяли розвитку не лише аргументаційних умінь, а й навичок слухати іншого, реагувати на позицію співрозмовника, коректно висловлювати незгоду.

5. Порівняльний аналіз результатів контрольного та експериментального класів показав статистично значуще зростання показників:

- змістовності висловлювання;
- логічності міркування;
- доречності аргументації;
- самостійності формулювання думки.

6. Ефективність формувального впливу зумовлена тим, що робота системно поєднувала:

- мовленнєві моделі та опори;
- вправи різного типу (репродуктивні, частково-пошукові, творчі);
- діяльнісний підхід, підкріплений наочністю;
- емоційно безпечне середовище, у якому дитина не боїться висловитись.

7. У результаті експерименту підтверджено гіпотезу про те, що цілеспрямована й методично організована робота з розвитку аргументації позитивно впливає на загальний рівень мовленнєвого розвитку учнів, сприяє їхній пізнавальній активності, навичкам мислення і формуванню комунікативної компетентності.

Педагогічний експеримент засвідчив, що системна робота з формування аргументованого висловлювання в молодших школярів є результативною. Учні здатні опанувати елементи логічного міркування вже у 2–4 класах, якщо навчання вибудоване за принципами доступності, наочності, поетапності та інтерактивності.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було здійснено комплексний теоретико-методичний і практичний аналіз проблеми формування в учнів початкових класів умінь аргументованого висловлювання. Проведене дослідження дало можливість сформулювати такі висновки:

1. На основі опрацьованої психолого-педагогічної та дидактичної літератури з'ясовано, що процес формування аргументації у молодшому шкільному віці має вагоме значення для розвитку мовленнєвої, комунікативної та логічної компетентностей учнів. Аргументоване висловлювання розглядається як цілісний вид мовленнєвої діяльності, що передбачає вміння формулювати твердження, добирати аргументи, пояснювати причинно-наслідкові зв'язки та робити висновки.

2. Встановлено, що формування аргументаційних умінь в учнів початкових класів ускладнюється специфічними віковими особливостями: ситуативністю мислення, залежністю від наочності, недостатньою сформованістю логічних операцій. Водночас саме молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для засвоєння елементарних моделей доказового мовлення.

3. Теоретичний аналіз дав змогу визначити педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування аргументації, а саме: використання мовленнєвих моделей і зразків; систематичне залучення учнів до проблемно-пошукових завдань; опора на наочність і життєвий досвід учнів; організація взаємодії в парах і групах; поєднання репродуктивних, частково-пошукових і творчих вправ.

4. Розроблено й обґрунтовано методичну систему вправ і завдань, спрямовану на формування умінь аргументувати власні висловлювання. Запропонована система охоплює вправи на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, роботу з фактами й думками, рольові ситуації, міні-дискусії, структурні моделі міркування, вправи за ілюстраціями, текстами та реальними життєвими ситуаціями.

5. У ході педагогічного експерименту з'ясовано, що початковий рівень сформованості аргументаційних умінь в учнів початкових класів є переважно низьким або середнім. Учні часто обмежувалися односкладними відповідями, замінювали аргументацію описами, не вміли логічно пов'язувати твердження з доказами.

6. Результати формувального етапу експерименту довели ефективність запропонованої методики:

- збільшилася кількість аргументів у висловлюваннях учнів;
- підвищилася логічність, послідовність і структурованість міркувань;
- діти почали самостійно добирати факти та приклади, що підтверджують їхню думку;
- зріс рівень мовленнєвої активності, здатності вести діалог і брати участь у дискусії.

7. Порівняльний аналіз результатів контрольного та експериментального зрізів засвідчив стійке й статистично значуще підвищення рівня аргументаційних умінь в учнів експериментальних класів у порівнянні з контрольними, що підтверджує правильність висунутої гіпотези дослідження.

8. Упровадження авторської методичної системи показало, що методично спроектована робота з формування аргументації сприяє розвитку критичного мислення, мовленнєвої самостійності та комунікативної компетентності учнів, а також покращує якість їхнього усного та писемного висловлювання.

9. Результати дослідження мають практичну значущість для вчителів початкових класів, розробників освітніх програм і методичних посібників. Матеріали експерименту можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх педагогів, підвищення кваліфікації вчителів та вдосконалення уроків української мови, математики й інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борг Джеймс. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер.з англ. Н. Лазаревич. Харків: Вид-во «Ранок» : Фабула, 2020. 304 с.
2. Варзацька Л. Українська мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах. : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012.360 с.
3. Вашуленко М. С. Методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. / М. С. Вашуленко. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
4. Волощенко О., Козак О., Остапенко Г. Я досліджую світ. Частина 1. 3 клас. Київ : Видавництво «Світ очима дітей», 2021. 144 с.
5. Гавриш Н. Мовленнєвий розвиток дітей молодшого шкільного віку: технології та інструменти оцінювання. Київ : Ліра-К, 2019. 165 с.
6. Голуб Н. Б. Діалогізація процесу навчання української мови учнів основної школи. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*; ред. колегія І. Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, І. М. Хом'як та ін. Острог : Вид-во Національного університету "Острозька академія". 2014. Вип. 29. С. 3-8.
7. Голуб Н. Б. Учитель і учні як творці й учасники педагогічного спілкування. Херсон : ХДУ. Вип. 46. С. 64–69.
8. Горошкіна О.М. Роль риторики в комунікативній підготовці учнів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2013. Вип. 40. С. 137–140.
9. Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю. Мелодичний портрет переконування в аргументативних діалогічних єдностях. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2022. № 53. Т. 1. С. 37–40. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.53-1.8>

- 10.Гриневич Л., Ліннік О., Старагіна І. Формування наскрізних умінь у молодших школярів. ІОД НАН, 2022.
- 11.Грона Н. В. Формування у молодших школярів уміння переконувати й аргументувати в контексті ідей В. О. Сухомлинського (на прикладі епістолярних текстів). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. 2017. № 91. С. 42–46.
- 12.Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України № 87 від 21 лютого 2018 р.
- 13.Доценко С.О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування творчих здібностей учнів початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016 р., Вип. 48 (101). С. 277-286
- 14.Захарійчук М. Розвиток мовлення в початкових класах. Київ : Освіта, 2021.
- 15.Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі. Тернопіль : Астон, 2017. 59 с
- 16.Компаній О. В. Ефективні принципи навчання текстотворенню молодших школярів на уроках української мови. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Педагогічні науки. - 2015. Вип. 68. С. 85-89. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_68_16.
- 17.Компаній О. Наступність у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів в умовах мовної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2016. Вип. 20(2). С. 331-335. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2016_20\(2\)_61](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2016_20(2)_61).
- 18.Концепція «Нова українська школа». Київ : МОН України, 2016.
- 19.Костенко Т. М. Нова українська школа: формування у молодших школярів навичок конструктивного спілкування : навч.-метод. посіб. / Т.М.Костенко, К.С.Довгопола. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 176 с.

20. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С.77-81.
21. Листопад Н. М. Математика. Частина 1. 3 клас. Київ : Видавництво «Оріон», 2021. 128 с.
22. Ліпчевська І. Л. Бесіда як метод розвитку усного українського мовлення дітей національних спільнот у контексті забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. *Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії* : збірник матеріалів ІV Всеукр. наук.-практ. конф. 2020. С. 197-199.
23. Лобчук О. Усний переказ як засіб розвитку зв'язного мовлення. *Початкова школа*. № 2. 2002 С. 23-27.
24. Методика навчання риторики в школі : [навч. посіб.] / Автор-укладач В. А. Нищета. К. : Центр учбової літератури, 2014. 200 с.
25. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / кол. авт. за ред. М. І. Пентиліук ; М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна та ін. К. : Ленвіт, 2004. 400 с.
26. Мова наша – українська : навч.-метод. посіб. / Л. І. Мацько та ін. ; за ред. Л. І. Мацько. Київ : Богданова А. М., 2011. 512 с.
27. Наукова школа академіка Олександри Савченко / [упоряд.: Я. П. Кодлюк, Т. Я. Довга, Л.М Заліток, Л. М. Ворон, О. А. Печенежська] ; АПН України, Ін-т педагогіки АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : Педагогічна преса, 2008. 187 с.
28. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>
29. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja (za red. N. M. Bibik). Київ: Літера ЛТД, 2017.

- 30.Пентилюк М.І. Роль тексту у формуванні риторичних умінь і навичок учнів. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі* : зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції / за ред. проф. К.Я. Климової. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 8–19.
- 31.Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.
- 32.Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Вибрані твори : в 5 т. К. : Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 419-656.
- 33.Технології розвитку критичного мислення учнів /А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метью, Д. Макінстер. К.; 2006 р.
- 34.Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 класи. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. Режим доступу:: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>
- 35.Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. Режим доступу:: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-105-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyuan.pdf>
- 36.Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>
- 37.Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/>

- zagalna%20serednya/programy1-4-klas/2022/08/15/
Tyrova.osvitnya.prohrama.1-4/Tyrova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyuan.pdf
- 38.Третяк О.П. Розвиток критичного мислення на уроках української мови у початковій школі. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Розвиток мовної особистості педагога: лінгводидактичний та когнітивний аспекти»*, м. Київ, 30 травня 2019. Режим доступу: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28040/>
- 39.Тягло О. В. Критичне мислення: Навчальний посібник. Харків: Вид. група "Основа", 2008. 189 с.
- 40.Українська мова та читання: підруч. для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
- 41.Українська мова та читання: підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 1 / К. І. Пономарьова. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
- 42.Українська мова та читання: підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 2 / О. Я. Савченко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.
- 43.Формування критичного мислення учнів на уроках мови : монографія / В. Ф. Дороз, Л. Я. Романова, О. Б. Ярова, В. А. Нищета, Г. А. Удовиченко ; за заг. ред. В. Ф. Дороз ; передмова К. О. Баханова. Київ : Освіта України, 2008. 336 с. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/items/3dcb9944-1ba8-4ecc-a464-16952de4e404>
- 44.Чабайовська М., Омельченко Н., Синіпник В. Українська мова та читання. Частина 1. 3 клас. Київ : Видавництво «Астон», 2021. 160 с.
- 45.Шевчук Л. М. Вправи і завдання у підручниках з української мови для формування текстотворчих умінь учнів 2 класу. *Проблеми сучасного підручника*. 2016. Вип. 16. С. 473-481. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2016_16_44.

46. Шевчук Л.М. Зміст та організація роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів Л.М. Шевчук. *XIII Міжнародна конференція «Стратегія якості у промисловості і освіті»* (5-8 червня 2- томах. Том I. / [Упорядн. : Хохлова Т.С, Кімстач Т.В. Дніпро-Варна, 2017. С. 300–304.
47. Шелехова Г. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. Київ : Педагогічна думка, 2020. 234 с.
48. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник. Київ, 2010. 312 с.
49. Alexander R. A Dialogic Teaching Companion. Routledge, 2020.
50. Schwarz B., Baker M. *Dialogue, Argumentation and Education.* Cambridge University Press, 2017.
51. Toulmin S. The Uses of Argument. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
52. Walton D., Reed C., Macagno F. Argumentation Schemes. Cambridge : Cambridge University Press, 2008.

ДОДАТКИ

Додаток А

Індивідуальні результати діагностичного завдання «Чому тобі сподобався герой?» (урок за казкою «Білочка-мандрівниця»)

№	Прізвище, ім'я учня	Відповідь дитини	Рівень аргументованості
1	Андрійчак Ангеліна	Мені сподобалась білочка, бо вона хоробра і не боялась мандрувати сама.	Високий
2	Берездецька Ярина	Бо вона допомагала всім, навіть коли сама втомилась.	Високий
3	Буклей Меланія	Бо вона гарна і добра.	Середній
4	Вовк Давид	Бо у неї гарний хвіст.	Низький
5	Гнатишин Анастасія	Мені сподобалась, бо не боялась подорожувати.	Середній
6	Гумецький Артур	Бо вона смілива, а я б теж так хотів.	Високий
7	Данилків Данило	Бо вона весела і не здається.	Середній
8	Кацій Максим	Бо вона допомагала друзям.	Високий
9	Кільган Іванна	Бо вона гарна і добра.	Середній
10	Коцюровський	Бо вона в казці і	Низький

	Владислав	має багато друзів.	
11	Кулик Ангеліна	Бо вона хоробра і завжди усміхнена.	Середній
12	Лесюк Марія	Бо вона ніколи не здавалась і йшла далі.	Високий
13	Лучка Діана	Мені сподобалась, бо вона допомагала іншим.	Середній
14	Магур Софія Марія	Бо вона хороша і не боялась труднощів.	Середній
15	Маркус Анна	Бо у неї гарний хвіст і вона стрибала по деревах.	Низький
16	Матіїв Віталій	Бо вона не лякалась і допомогла друзям.	Середній
17	Матіїв Юлія	Бо вона весела і добра.	Середній
18	Романчак Адам	Бо вона хоробра і ніколи не плакала.	Високий
19	Сереміцький Роман	Бо вона допомагала звірятам.	Середній
20	Скрипчук Віриня	Бо вона гарна і руденька.	Низький
21	Тиркус Євген	Бо вона не боялась лісу.	Середній
22	Шмакова Анна	Бо вона хоробра	Високий

		і вміє допомагати іншим.	
--	--	--------------------------------	--

Додаток Б

Відповіді учнів на запитання «Що тобі найбільше сподобалося у вірші «Прийшла осінь»?»

ПІБ учня	Відповідь	Рівень аргументованості
Андрійчак Ангеліна	Мені сподобався вірш, тому що я уявила, як листя падає, і стало так затишно.	Середній
Березецька Ярина	По-перше, там гарно описано осінь, а по-друге, я люблю, коли все кольорове.	Високий
Буклей Меланія	Я так думаю, бо вірш добрий і теплий, і він про природу, яку я люблю.	Середній
Вовк Давид	Мені здається, що цей вірш гарний.	Низький
Гнатишин Анастасія	Тому що поетеса так гарно писала, що я навіть почула запах осені.	Високий
Гумецький Артур	Я відчув, що осінь спокійна і красива, бо авторка писала з душею.	Високий
Данилків Данило	По-перше, мені сподобалось, як описано дерева, а по-друге, я люблю, коли дощ і вітер.	Високий
Кацій Максим	Мені подобається, бо там є слова про листя, яке падає, і я це уявив.	Високий
Кільган Іванна	Бо гарно написано, і я	Високий

	люблю читати про природу, бо це мене заспокоює.	
Коцюровський Владислав	Мені сподобався вірш, бо він про осінь..	Низький
Кулик Ангеліна	По-перше, мені приємно читати цей вірш, а по-друге, він дуже гарний.	Середній
Лесюк Марія	Мені здається, що вірш теплий, бо він про сонце і листочки, які падають.	Середній
Лучка Діана	Бо я люблю, коли описують осінь, бо там багато фарб і щось спокійне.	Середній
Магур Софія Марія	Я так думаю, бо вірш навчає помічати красу в усьому навколо.	Середній
Маркус Анна	Мені сподобався вірш, бо він чудовий.	Середній
Матвіїв Віталій	Тому що авторка писала ніби про мій двір — там теж падає листя.	Середній
Матвіїв Юлія	По-перше, мені сподобалось, бо там яскраво, по-друге, бо осінь — це краса.	Середній
Романчак Адам	Мені сподобався вірш, бо він мальовничий і осінь моя улюблена пора року.	Середній
Серембіцький Роман	Бо там про осінь, я люблю її, але я не знаю, чому саме.	Низький
Скрипчук Віриня	Бо цей вірш мені асоціюється із опалим листям та красивими деревами.	Високий
Тиркус Євген	Мені здається, бо там	Високий

	гарно написано і я аж уявив цю картину.	
Шмакова Анна	Бо мені просто сподобався вірш, бо він добрий.	Низький

Додаток В

Конспект уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Тема: «Вода всюди»

Мета уроку: сформувати в учнів уявлення про воду як природну речовину, розкрити її властивості, показати значення води у житті людини, навчити висловлювати аргументовану думку про роль води в природі та житті людей, розвивати вміння спостерігати, робити висновки й доводити власну точку зору.

Тип уроку:

Урок-дослідження з елементами обговорення та формування аргументованого мовлення.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Учитель вітає учнів, створює позитивну атмосферу.

Учитель: «Сьогодні ми вирушимо у подорож світом води! Вона поруч з нами щодня, але чи знаємо ми її добре?»

2. Актуалізація знань.

Бесіда:

- Де ми можемо побачити воду?
- Якою вона буває?
- Чи однакова вона всюди?

Вправа “Мікрофон думок”

Учні по черзі відповідають, використовуючи зразки:

«Я вважаю, що вода... тому що...»

«На мою думку, вода потрібна людям, адже...»

(Розвиток уміння висловлювати аргументовані судження.)

3. Мотивація діяльності.

Перегляд короткого відео або ілюстрацій водою.

Після перегляду діти обговорюють:

- Що спільного у всіх цих місцях?
- Чому без води неможливо жити?

Вправа “Два аргументи”

Учитель пропонує дітям навести два докази, чому вода потрібна:

«По-перше... По-друге...»

4. Дослідження властивостей води.

Учитель демонструє три стани води: рідкий, твердий, газоподібний.

Учні спостерігають, порівнюють, роблять висновки.

Міні-дослід “Що може вода?”

Діти спостерігають, як вода змінює форму, розчиняє речовини.

Після цього в парах обговорюють:

«Я думаю, що це сталося, тому що...»

(Учні формулюють гіпотези й обґрунтування.)

5. Практична робота в групах.

Учні діляться на групи й отримують завдання:

- Назвіть приклади, де вода потрібна людям, рослинам і тваринам.
- Поясніть, чому без неї вони не можуть існувати.

Вправа “Захист думки”

Кожна група коротко представляє результати, починаючи з фраз:

«Ми вважаємо, що... тому що...»

«Наш аргумент такий...»

6. Усне обговорення.

Тема: «Чому вода така важлива?»

Учні відповідають, використовуючи мовні конструкції:

«Я думаю, тому що...»,

«По-перше...»,

«Адже...»,

«Мій приклад — це...».

Вправа “Додай аргумент”

Учитель починає речення, а дитина додає пояснення:

«Без води люди не зможуть... (чому?)»

«Вода допомагає природі, бо...»

(Розвиток логічного та причинно-наслідкового мислення.)

7. Узагальнення результатів.

Створення спільної міні-діаграми або настінної схеми «Де ми зустрічаємо воду?»

Обговорення: які нові факти дізналися, що було найцікавішим.

8. Рефлексія.

Учні завершують речення:

– «Сьогодні я дізнався, що...»

– «Мене здивувало...»

– «Тепер я розумію, чому вода...»

Вправа “Моє переконання”

Учні формулюють власну позицію:

«Я переконаний, що воду потрібно берегти, бо...»

(Учитель відзначає найчіткіші аргументи.)

9. Домашнє завдання.

Підготувати коротку розповідь або малюнок на тему «Як я бережу воду вдома», використовуючи 2–3 аргументи у своїй розповіді.

Додаток Г

« Карта доброти

Любити людей	Допомагати іншим
Посміхатися частіше	Не сваритися
Казати «дякую»	Ділитися іграшками
Говорити правду	Турбуватися про тварин
Бути уважним	Підтримати друга
Дарувати тепло	Не кричати

Прибирати за собою	Сказати «вибач»
Допомогти вдома	Поділитися смаколикком
Намалювати для когось	Обійняти, коли сумно
Дякувати за допомогу	Не залишати в біді
Берегти природу	Дарувати усмішку щодня

Додаток Д

Рівні аргументованості учнів під час гри «Моя мрія»

№	ПІБ учня	Рівень аргументованості	Висловлювання
1	Андрійчак Ангеліна	Середній	Я так думаю, бо це допоможе мені стати корисним для інших. Це моя мрія, тому що я хочу робити світ добрішим.
2	Берездецька Ярина	Високий	Я хочу, бо по-перше це цікаво, а по-друге — корисно для людей. Це моя мрія, тому що вона робить мене щасливим.
3	Буклей Меланія	Високий	Я так думаю, бо люблю допомагати і вчитися новому. Це моя мрія, тому що я вірю, що зможу це здійснити.
4	Вовк Давид	Середній	Я хочу, бо по-перше це про сміливість, а по-друге — про працю щодня. Це

			моя мрія, тому що від неї загоряються очі.
5	Гнатишин Анастасія	Високий	Я так думаю, бо це навчить мене відповідальності. Це моя мрія, тому що тоді я зможу підтримувати інших.
6	Гумецький Артур	Високий	Я хочу, бо по-перше мені це подобається, а по-друге це корисно. Це моя мрія, тому що вона робить мене сильнішим.
7	Данилків Данило	Середній	Я так думаю, бо хочу приносити людям радість. Це моя мрія, тому що вона про добро і віру в себе.
8	Кацій Максим	Середній	Я хочу, бо по-перше люблю справедливість, а по-друге — чесну працю. Це моя мрія, тому що так я зможу допомагати.
9	Коцуровський Владислав	Високий	Я так думаю, бо мрію відкривати нові можливості. Це моя мрія,

			тому що вона дає мені крила.
10	Кулик Ангеліна	Високий	Я хочу, бо поперше це корисно для громади, а по-друге — цікаво. Це моя мрія, тому що вона веде мене вперед.
11	Кільган Іванна	Середній	Я так думаю, бо це допоможе мені стати корисним для інших. Це моя мрія, тому що я хочу робити світ добрішим.
12	Лесюк Марія	Середній	Я хочу, бо поперше це цікаво, а по-друге — корисно для людей. Це моя мрія, тому що вона робить мене щасливим.
13	Лучка Діана	Високий	Я так думаю, бо люблю допомагати і вчитися новому. Це моя мрія, тому що я вірю, що зможу це здійснити.
14	Магур Софія Марія	Високий	Я хочу, бо поперше це про сміливість, а по-

			друге — про працю щодня. Це моя мрія, тому що від неї загоряються очі.
15	Маркус Анна	Високий	Я так думаю, бо це навчить мене відповідальності. Це моя мрія, тому що тоді я зможу підтримувати інших.
16	Матвіїв Віталій	Високий	Я хочу, бо перше мені це подобається, а по-друге це корисно. Це моя мрія, тому що вона робить мене сильнішим.
17	Матвіїв Юлія	Середній	Я так думаю, бо хочу приносити людям радість. Це моя мрія, тому що вона про добро і віру в себе.
18	Романчак Адам	Високий	Я хочу, бо перше люблю справедливість, а по-друге — чесну працю. Це моя мрія, тому що так я зможу допомагати.
19	Серембіцький Роман	Високий	Я так думаю, бо мрію відкривати

			нові можливості. Це моя мрія, тому що вона дає мені крила.
20	Скрипчук Віриня	Високий	Я хочу, бо по- перше це корисно для громади, а по- друге — цікаво. Це моя мрія, тому що вона веде мене вперед.
21	Тиркус Євген	Високий	Я так думаю, бо це допоможе мені стати корисним для інших. Це моя мрія, тому що я хочу робити світ добрішим.
22	Шмакова Анна	Середній	Я хочу, бо по- перше це цікаво, а по-друге — корисно для людей. Це моя мрія, тому що вона робить мене щасливим.